

LASTE OSALUSE toetamine ja KAASAMINE otsustusprotsessidesse

Kokkuvõte kordusküsitlusest

LASTE OSALUSE toetamine ja KAASAMINE otsustusprotsessidesse

Kokkuvõte kordusküsitlusest

MTÜ Lastekaitse Liit 2017

Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessidesse. Kokkuvõte
kordusküsitlusest (2017). MTÜ Lastekaitse Liit

Uuringu koostaja: Helika Saar

Andmete graafilise analüüsi teostaja: Helen Saarnik

Keeletoimetaja: Marie Tammsaar

Illustraator: Marko Pikkat

Toimetaja ja kujundaja: Tõnu Poopuu

Rahastaja: Hasartmängumaksu Nõukogu

Lastekaitse Liit
Estonian Union for Child Welfare

SISSEJUHATUS

„Rohkem informeerida lapsi, teha arvamuse avaldamine lihtsamaks ja innustada lapsi enda arvamust jagama.“

16-aastane poiss Tallinnast

MTÜ Lastekaitse Liit viis koostöös Eesti Linnade Liidu ja Eesti Maaomavalitsuste Liiduga ajavahemikul aprill – august 2017 läbi kordusküsitluse „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“, eesmärgiga analüüsida laste osaluse võimalusi ja kaasatust omavalitsustes ning jälgida muutusi võrreldes 2006¹ ja 2013² aastaga.

Euroopa kohaliku omavalitsuse harta artikkel 5 kohaselt ei saa kohaliku omavalitsuse võimupiirides teha muudatusi ilma kõnealuse kohaliku kogukonnaga enne nõu pidamata. Kas kooli- ja kodutee on turvaline, kas kohalik transpordikorraldus vastab laste vajadustele, milliseid vaba-aja veetmise võimalusi soovitakse kasutada, kas koolikorraldus on lapsesõbralik, millised mänguväljakud on laste jaoks huvitavad jne – need on küsimused, millele on oluline saada vastuseid lastelt ja noortelt endilt. Lastekaitse Liidu poolt 2013. aastal korraldatud uuring „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“ kinnitas, et lapsed ja noored soovivad, et nende arvamust kohaliku elu korraldamise kohta küsitakse, ning lastel ja noortel on rohkesti ettepanekuid oma kodukoha elukorralduse kohta. Mõtestatud kaasamise eelduseks on muuhulgas järjepidev koostöö kohaliku omavalitsuse ja laste ning noorte vahel.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr 12³ kohaselt peab riik võimaldama lastel monitoorida oma õiguste rakendamist, nii riigi tasandil kui ka raporteerimaks ÜRO Lapse Õiguste Komiteele. Lapse õiguste täielik tunnustamine tähendab, et lastele tuleb anda võimalus oma arvamuse väljendamiseks, ning neid mõjutavate otsuste tegemisel osalemiseks. Vastavate teadmiste, oskuste ja hoiakute kujundamine ühiskonnas on peamisi MTÜ Lastekaitse Liit prioriteete. Lastele korraldatakse iga-aastaselt erinevaid küsitlusi, milles nad saavad avaldada oma arvamust nende igapäevaelu puudutavatel teemadel: „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“ (2013, osales 687 last ja 115 KOV), „Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis“ (2014, osales 1787 last); „Lapse osalemine pereelus“ (2015, osales 500 last) ja „Targalt internetis“ (2016, osales 1022 last). Küsitluste eesmärk on kaardistada laste osalusvõimalused erinevates keskkondades ja laste arvamuse väljaselgitamine⁴.

---

¹ Aastal 2006 viis MTÜ Lastekaitse Liit kohalike omavalitsuste seas läbi sarnase küsitluse interneti teel, et saada infot, kas ja kuidas kohalikud omavalitsused kaasavad lapsi ja noori kogukonnaelu kujundamisesse. Tol korral osales 34 kohalikku omavalitsust.

² MTÜ Lastekaitse Liit koostöös Eesti Linnade Liidu ja Eesti Noorteühenduste Liiduga viis ajavahemikul oktoober 2012 – mai 2013 läbi laiaulatusliku küsitluse „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides“, mis oli suunatud kohalikele omavalitsustele (KOV-idele) ja lastele ning noortele. Küsitluse eesmärk oli välja selgitada laste ja noorte kaasamise praktika omavalitsuste tasandil, välja tuua KOV-ide parimad praktikad, laste eelistused, ning ettepanekud antud valdkonna arendamiseks. Küsitlusele vastas 115 KOV-i ja 687 last ning noort üle Eesti. Üle poole (54%) küsitluses osalenud lastest ja noortest soovis, et tema arvamust kohaliku elu korraldamise kohta küsitakse.

³ Üldkommentaari nr 12 on eesti keeles arvutivõrgust leitav: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/05/ÜRO-Lapse-Õiguste-Komitee-Üldkommentaari-nr-12-Lapse-õigus-olla-ära-kuulatud-eesti-keeles.pdf>

⁴ Loe lähemalt: <http://www.lastekaitseliit.ee/lapseõigused/laste-ja-noorte-kaasamine/>

Aastal 2017 saavad esmakordselt kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel osaleda ka vähemalt 16-aastased noored. Kordusküsitluse "*Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides*" eesmärk oli välja selgitada laste ja noorte osalemise ja kaasamise praktika omavalitsuste tasandil (sh jälgida muutusi võrreldes 2006 ja 2013 tulemustega), välja tuua omavalitsuste parimad praktikad, laste ja noorte osalemise ja kaasamisviiside eelistused, ning mõlema sihtgrupi ettepanekud antud valdkonna arendamiseks.

Ajavahemikul **aprill – august 2017 viidi küsitlused läbi nii omavalitsuste kui ka 7–18-aastaste laste ning noorte seas. Küsitlusele sai vastata MTÜ Lastekaitse Liit kodulehel www.lastekaitseliit.ee, andmete kogumiseks kasutati www.connect.ee keskkonda. Analüüs sisaldab endas nii omavalitsuste kui ka laste ning noorte arvamusi ja ettepanekuid üle Eesti.**

Küsitlusele vastas 49 kohalikku omavalitsust üle Eesti, kelle ettepanekud ja parimad praktikad (*kursiivis, kirjaviis muutmata*) on välja toodud kordusküsitluse I osas „Kohalikud omavalitsused kaasajatena“. Vastajate seas olid esindatud nii Eesti suuremad linnad kui ka väikesed maaomavalitsused.

Kordusküsitluse II osa „Lapsed ja noored osalejatena“ kätkeb endas laste ja noorte arvamusi ja ettepanekuid (*kursiivis, kirjaviis muutmata*) üle Eesti. Kokku osales kordusküsitluses 856 last ja noort, kellest 698 olid eesti (tekstis kasutatud märksõna: eestikeelsed) ja 158 vene emakeelega (tekstis kasutatud märksõna: venekeelsed). Soolises lõikes: 406 mees- ja 450 naissoost vastajat. Vastajate keskmine vanus oli eestikeelsetel vastajatel 12,9 ja venekeelsetel 14,5 eluaastat. Üle Eesti olid esindatud nii põhikoolid, gümnaasiumid kui ka kutsekoolid.

Käesolev kordusküsitlus kinnitab, et teema vajab avalikku tähelepanu ning laiemat arutelu. Kaasamine annab lastele ja noortele sõnumi, et nende arvamus on ühiskonnale oluline ja sellest sõltub neid ümbritsev keskkond. Käesolev kordusküsitlus kinnitab taaskord, et lastel on palju erinevaid ettepanekuid oma kodukoha elukorralduse kohta ning ka omavalitsused peavad enamasti laste ja noorte osalemist vajalikuks.

MTÜ Lastekaitse Liit on väga tänulik kõikidele kordusküsitluses osalenud lastele ja noortele ning nende juhendajatele, samuti täname kõiki omavalitsuste esindajaid, kes oma panuse andsid ja vastamiseks aja leidsid.

Suur tänu Eesti Linnade Liidule ja Eesti Maaomavalitsuste Liidule ning kõigile teistele, kes käesoleva kordusküsitluse valmimisse panustasid, sealhulgas nii levitamise kui ka kordusküsitluse läbiviimise osas.

Julgustame kõiki kohalikke omavalitsusi käesoleva kordusküsitluse tulemustega tutvuma, ettepanekuid arvestama ja parimaid praktikaid ka oma omavalitsuses rakendama!

Aktiivset kaasamist ja osalemist soovides,

MTÜ Lastekaitse Liit

SISUKORD

SISSEJUHATUS	5
SISUKORD	7
I OSA. KOHALIKUD OMAVALITSUSED KAASAJATENA.....	9
1.1. Mille alusel lapsi ja noori kaasatakse?.....	9
1.2. Mis valdkondades kaasatakse?.....	9
1.3. Millisel viisil kaasatakse?	10
1.4. Kuidas kaasatakse?	11
1.5. Kes algatab kaasamise?	12
1.6. Millises vanuses lapsi kaasatakse?	13
1.7. Arengukavade koostamisse kaasamine	13
1.8. Iga-aastaste tegevuskavade koostamisse kaasamine	15
1.9. Iga-aastase valdkonna (nt noorsootöö) eelarve koostamisse kaasamine	16
1.10. Kaasamise meetodite sobivuse välja selgitamine	17
1.11. Kas ja kuidas laste ning noorte arvamuslega arvestatakse?.....	18
1.12. Laste rahulolu küsitluse viisid edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest	20
1.13. Omavalitsuste veebilehtede lapsedõbralikkus	21
1.14. Eelistatud infokanalid ja info jagamise viisid laste ja noortega suhtlemiseks	22
1.15. Kaasamist toetavate materjalide kättesaadavus	23
1.16. Omavalitsuste märkused ja ettepanekud kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta	24
II OSA. LAPSED JA NOORED OSALEJATENA	28
2.1. Laste ja noorte teadlikkus õigusest avaldada oma arvamust kohaliku elu korraldamises	28
2.2. Infokanalid ja –allikad	29
2.3. Valmisolek kohaliku elu korraldamise osas kaasa rääkida	31
2.4. Laste ja noorte kaasajad kohalikul tasandil	32
2.5. Kaasamise kanalid ja viisid.....	33
2.6. Arvamuse avaldamine	34
2.7. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad.....	36
2.8. Teemad, mille osas laste ja noorte arvamust küsitakse	37
2.9. Asutused ja organisatsioonid, kus laste ja noorte arvamust arvestatakse.....	38
2.10. Laste ja noorte arvamuslega arvestamise sagedus	40
2.11. Tagasiside andmine, kui on küsitud laste ja noorte arvamust	41
2.12. Mil viisil lapsed tahaksid arvamust avaldada?.....	42
2.13. Kogukonnas tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid	43
2.14. Laste ja noorte infoallikad	44
2.15. Kodukoha (linna/valla) kodulehekülje külastatavus laste ja noorte poolt	45
2.16. Laste ja noorte teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist	46
2.17. Laste ja noorte ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks.....	47
KOKKUVÕTE.....	53
Kokkuvõtte kohalikul omavalitsused kaasajatena	53
Kokkuvõtte lapsed ja noored osalejatena	55
LISAD.....	57
Kohalike omavalitsuste küsimustik.....	57

Laste küsimustik	60
Анкета о вовлечении и участии детей!	63
SOOVITUSLIKUD MATERJALID	66
Kaasamist ja osalust käsitlevad uuringud	66
Kaasamist ja osalust käsitlevad käsiraamatud, juhendid	66
Kaasamist ja osalust käsitlevad teised temaatilised materjalid	66
Laste kaasamise ja osaluse head näited	66
Kasulikud temaatilised materjalid inglise keeles	66
Kasulikud temaatilised materjalid soome keeles	67

JOONISTE LOEND

Joonis 1. Kaasamise alus omavalitsustes	9
Joonis 2. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad	10
Joonis 3. Meetodid laste ja noorte kaasamiseks	11
Joonis 4. Laste ja noorte kaasamise vormid	11
Joonis 5. Algatus laste ja noorte kaasamiseks	12
Joonis 6. Kaasatud laste ja noorte vanus	13
Joonis 7. Laste ja noorte arvamusega arvestamine	18
Joonis 8. Kas teil on olemas ja kas olete mõelnud lapsesõbraliku kodulehe loomisele?	21
Joonis 9. Kas laste kaasamist toetavat eestikeelseid materjale on piisavalt?	23
Joonis 10. Teadlikkus õigusest kohaliku elu korraldamises kaasa rääkida	28
Joonis 11. Infokanalid ja -allikad	29
Joonis 12. Valmisolek kaasa rääkida	31
Joonis 13. Kohaliku tasandi kaasajad	32
Joonis 14. Kaasamise kanalid ja viisid	33
Joonis 15. Arvamuse avaldamine kui on seisukohta küsitud	34
Joonis 16. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad	36
Joonis 17. Teemad, mille kohta laste arvamust küsitakse	37
Joonis 18. Laste arvamustega arvestavad asutused	38
Joonis 19. Arvamusega arvestamise sagedus	40
Joonis 20. Tagasisidestamine juhul kui on arvamust küsitud	41
Joonis 21. Eelistatud viisid arvamuse avaldamiseks	42
Joonis 22. Laste ja noorte infoallikad	44
Joonis 23. Kodukoha KOV-i kodulehekülje külastatavus	45
Joonis 24. Teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist	46

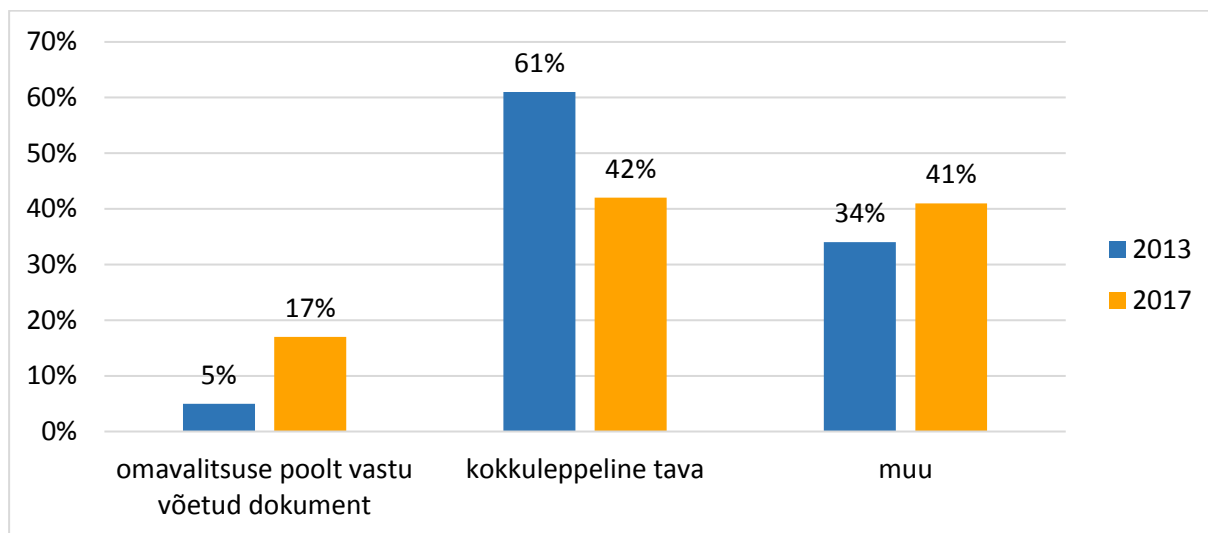

I OSA. KOHALIKUD OMAVALITSUSED KAASAJATENA

„Lastele peab andma võimaluse arutleda kohaliku elu üle, nende ettepanekuid tuleb arvestada, ettepanekute rakendamise võimaluste üle nendega arutada, noorte tegevust igati toetada.“

1.1. Mille alusel lapsi ja noori kaasatakse?

Joonis 1. Kaasamise alus omavalitsustes

Võrreldes Lastekaitse Liidu poolt 2013. aastal omavalitsuste seas läbiviidud küsitlusega selgus positiivse tendentsina, et **kasvanud on omavalitsuste osakaal, kes kasutavad laste ja noorte kaasamise alusena omavalitsuse poolt vastu võetud dokumenti** (2013 - 5%, 2017 - 17%). Kokkuleppelise tava kasutamise praktika on alates 2006. aastast olnud languses (2006 - 64%, 2013 - 61%, 2017 - 42%).

Samas on ka kasvanud omavalitsuste osakaal (2013 - 34%, 2017 - 41%), kellel laste ja noorte kaasamisel **kokkulepitud reeglid puuduvad**:

“Lähtudes üldisest arusaamast, et laste arvamus on oluline, eriti neid puudutavates teemades”; “Ei ole alusdokumenti”; “Tava puudub”.

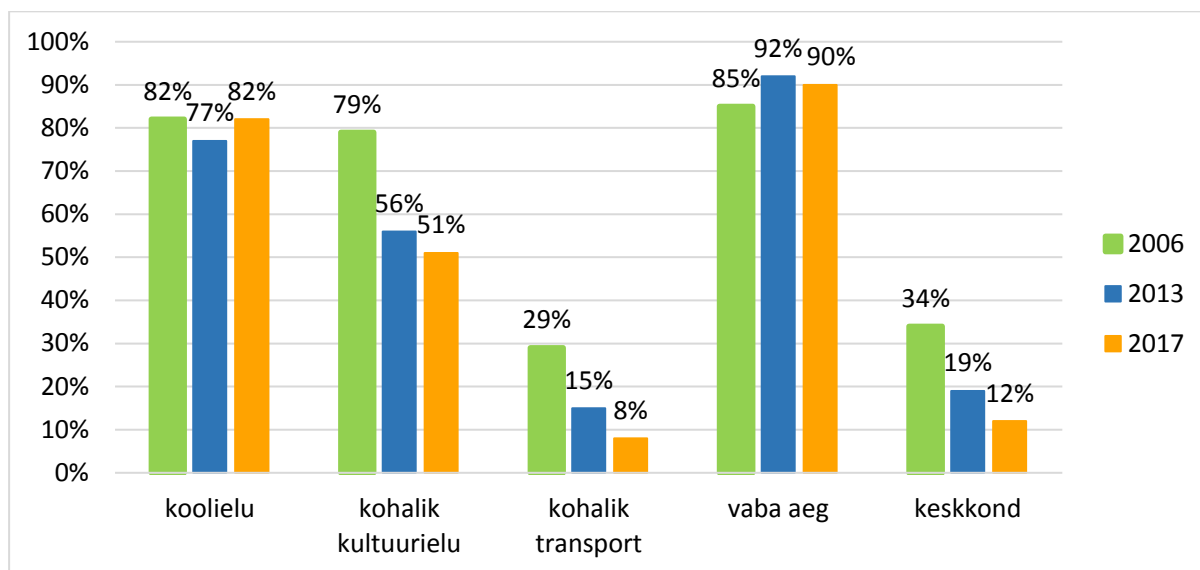
ning kaasamine käib enamasti juhuslikkuse alusel, st küsitlusi tehakse sageli juhtumi- või teemapõhiselt. Mitu vastajat rõhutas alusena ka lastekaitseeadust. Vastustest jäi kõlama, et lapsi ja noori **kaasatakse vajadusel kooli ja noorteühenduste/keskuste kaudu**:

“Kõige laiapõhjalisema tagasiside saab koostöös koolide ja noorteühendustega”; „Kool ja noortekeskused teevad küsitlusi“.

1.2. Mis valdkondades kaasatakse?

Küsitlusest selgus, et valdav enamik omavalitsustest (**90%**) selgitab laste arvamusi **vaba aega** puudutavates küsimustes, järgneb **koolielu (82%)**, ja veidi üle poole (**51%**) omavalitsustest küsib laste arvamust **kohaliku kultuurielu** (kontserdid, üritused) osas. Ainult **12%** omavalitsustest küsib laste ja noorte arvamust **keskkonnaalastes** ja **8% kohalikku transporti puudutavates** küsimustes.

Joonis 2. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad

Küsitlusest selgus, et valdav enamik omavalitsustest (**90%**) selgitab laste arvamusi **vaba aega** puudutavates küsimustes, järgneb **koolielu (82%)**, ja veidi üle poole (**51%**) omavalitsustest küsib laste arvamust **kohaliku kultuurielu** (kontserdid, üritused) osas. Ainult **12%** omavalitsustest küsib laste ja noorte arvamust **keskkonnaalastes** ja **8% kohalikku transporti puudutavates** küsimustes.

Võrreldes Lastekaitse Liidu poolt 2006. ja 2013. aastal omavalitsuste seas korraldatud küsitlusega on toimunud mõtlemapanevad muudatused. Kui vaba aja ja koolielu osas on jäänud omavalitsuse aktiivsus küsitlemisel suhteliselt samale tasemele, siis **oluliselt vähem selgitatakse laste ja noorte arvamust välja kohaliku kultuurielu** (2006 - 79%, 2013 - 56%, 2017 - 51%), **keskkonna** (2006 - 34%, 2013 - 19%, 2017 - 12%) ning **kohaliku transpordi** (2006 - 29%, 2013 - 15%, 2017 - 8%) küsimustes.

Hea praktika näide:

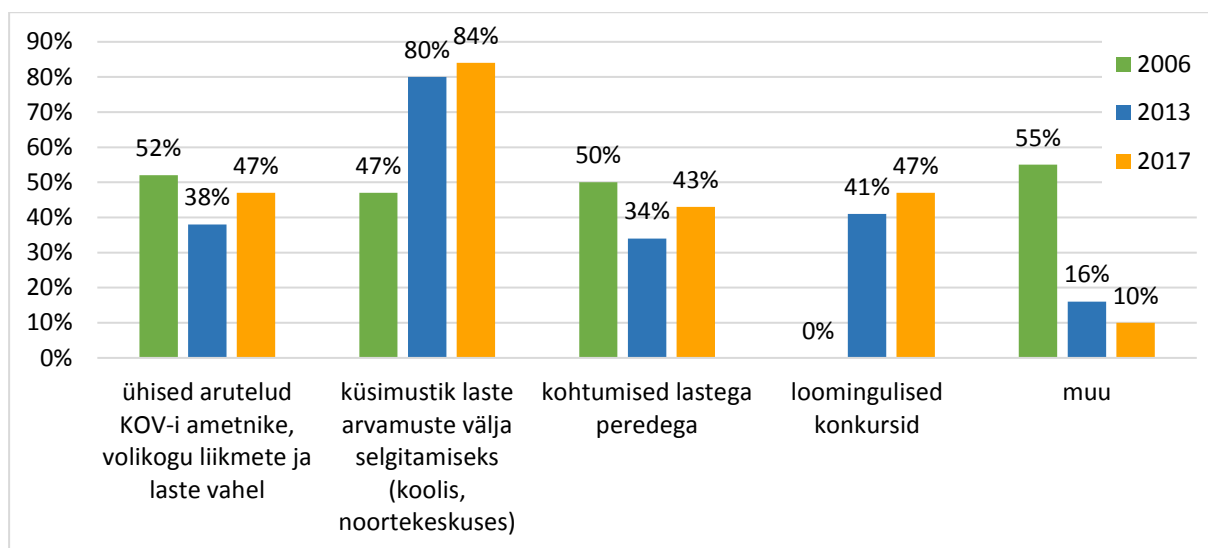
Kõigis eelnimetatud kategooriates selgitavad laste ja noorte arvamuse välja näiteks Vinni, Martna, Kuusalu ja Mäksa vald ning Kuressaare linn.

1.3. Millisel viisil kaasatakse?

Enamik küsitluses osalenud omavalitsustest (**84%**) eelistab laste ja noorte arvamuste välja selgitamiseks **küsimustikke** (nt koolis, noortekeskuses jne), **ligi pooled** (47%) kasutavad **loomingulisi konkursse** (joonistusvõistlused, esseekonkursid jne) ja **ühiseid arutelusid** omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel (47%). Vastanud omavalitsustest 43% **kohtub** laste arvamuse välja selgitamiseks **lastega pereodega**. Samuti kasutatakse **vestlusi lastega, ümarlaudu, tööd noortekeskustes**:

“Valitsuse liikmete kohtumised lastega, noortekeskuse töötajate igapäevane suhtlus lastega”.

Joonis 3. Meetodid laste ja noorte kaasamiseks

Võrreldes Lastekaitse Liidu poolt 2006. ja 2013. aastal omavalitsuste seas korraldatud küsitlustega on tõusnud omavalitsustes kõikide valikus olnud meetodite kasutamise maht. Suurenenud on küsimustike kasutamise tendents (2006 - 47%, 2013 - 80%, 2017 - 84%), samuti korraldavad omavalitsused rohkem loomingulisi konkursse laste ja noorte arvamuse välja selgitamiseks. Hea meel on tõdeda, et võrreldes 2013. aastaga on suurenenud ka otsene suhtlus omavalitsuste ja laste ning noorte vahel, st toimub rohkem ühiseid arutelusid (2013 -

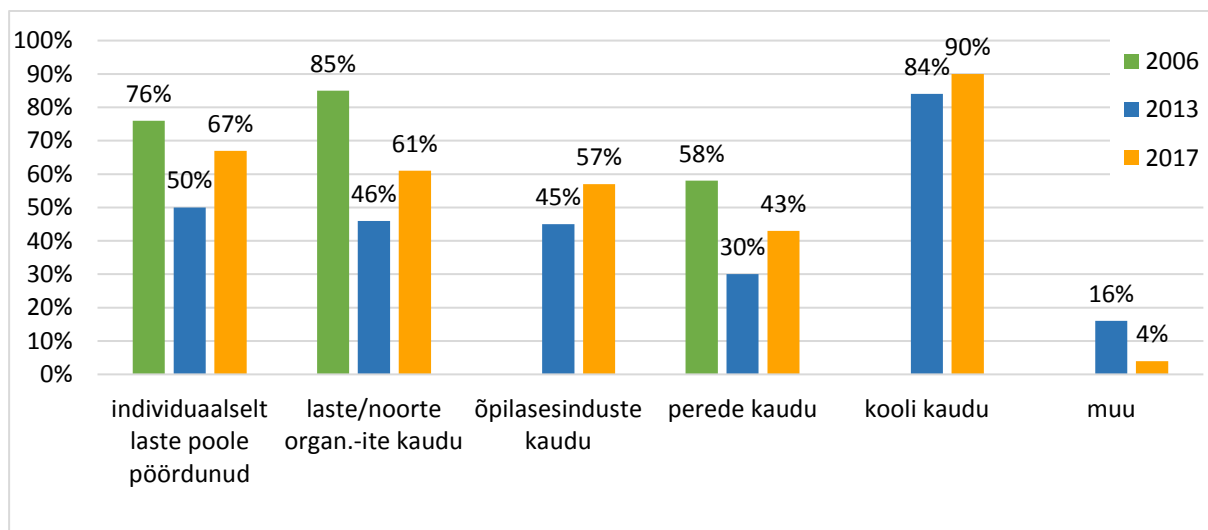
Hea praktika näide:

Mitmekesiseid kaasamise meetodeid laste ja noorte arvamuse väljaselgitamiseks kasutavad näiteks Haanja, Lääne-Saare, Vinni, Lüganuse, Paikuse ja Kuusalu vald.

38%, 2017 - 47%) ja kohtumisi peredega (2013 - 34%, 2017 - 43%).

1.4. Kuidas kaasatakse?

Joonis 4. Laste ja noorte kaasamise vormid

Sarnaselt 2013. aastaga kaasab enamik omavalitsustest (90%) lapsi kooli kaudu. Üle kahe kolmandiku (67%) vastajatest on pöördunud laste poole individuaalselt, 61% omavalitsusi laste/noorte organisatsioonide kaudu või 57% õpilasesinduste kaudu. Lapsi kaasatakse vähem perede kaudu (43%). Samuti mainisid vastajad lasteaeda, sotsiaalkeskust, laste päevakeskust.

Võrreldes Lastekaitse Liidu poolt 2013. aastal omavalitsuste seas korraldatud küsitlusega on tõusnud omavalitsuste tasandil kõikide valikus olnud laste ja noorte kaasamise vormide kasutamine. Hea meel on tõdeda, et lisaks sellele, et on suurenenud laste ja noorte kaasamine laste/noorte organisatsioonide (2013 - 46%, 2017 - 61%) ja õpilasesinduste kaudu (2013 - 45% ja 2017 - 57%), on suurenenud ka otsene kaasamine – nii individuaalselt laste poole pöördudes

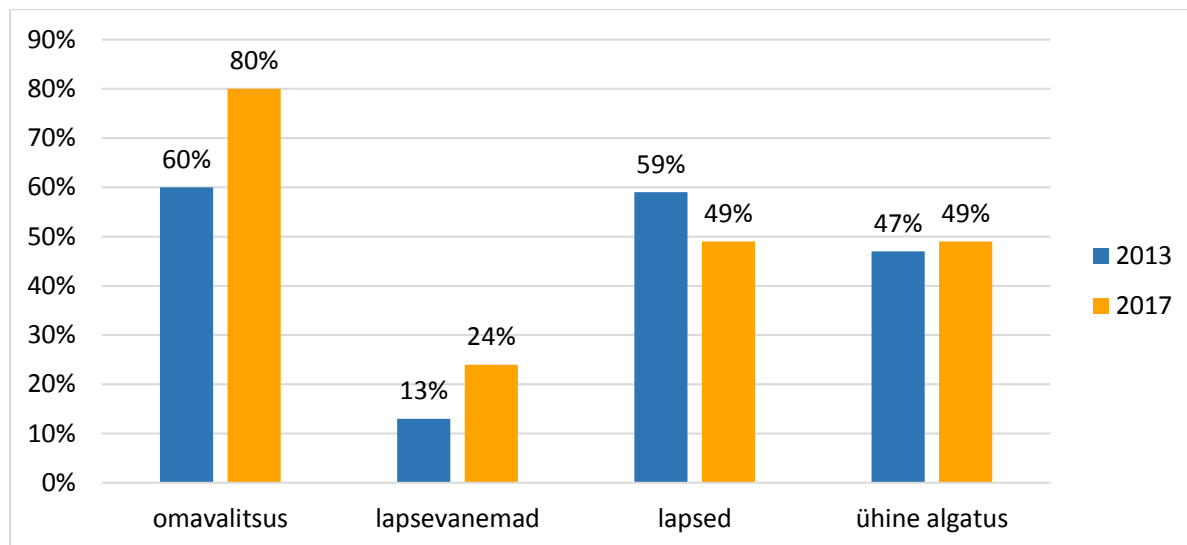
Hea praktika näide:

Erinevaid vorme laste ja noorte kaasamisel kasutavad näiteks Vinni, Paikuse, Mäetaguse vald ja Valga linn.

(2013 - 50%, 2017 - 67%) kui ka laste kaasamine perede kaudu (2013 - 30%, 2017 - 43%). Omavalitsustele 2006. aastal korraldatud küsitluses märgiti ka spordiorganisatsioone/klubisid, mida sellel korral näitena ei toodud.

1.5. Kes algatab kaasamise?

Joonis 5. Algatus laste ja noorte kaasamiseks

Võrreldes 2013. aastaga on omavalitsused muutunud laste ja noorte kaasamise algatamise osas aktiivsemaks, vastavalt küsitluse andmetele on 80% juhtudel algatus kaasamiseks tulnud omavalitsuse poolt. Aastal 2013 oli vastav näitaja 60%. Pooltel juhtudel (49%) on algatus ühine või on teinud algatuse kaasamiseks lapsed ja noored ise, kelle aktiivsus nende arvamuse väljaselgitamise algatamiseks on mõnevõrra vähenenud (2013 - 59%, 2017 - 49%). Samas võrreldes 2013. aastaga on laste ja noorte kaasamise algatamisel muutunud aktiivsemaks lapsevanemad (2013 - 13%, 2017 - 24%).

Omavalitsustele 2006. aastal läbiviidud küsitluse kohaselt oli algatus laste kaasamiseks enamasti tulnud nii omavalitsuse initsiatiivina kui ka ühise algatusena. Laste poolt tulnud

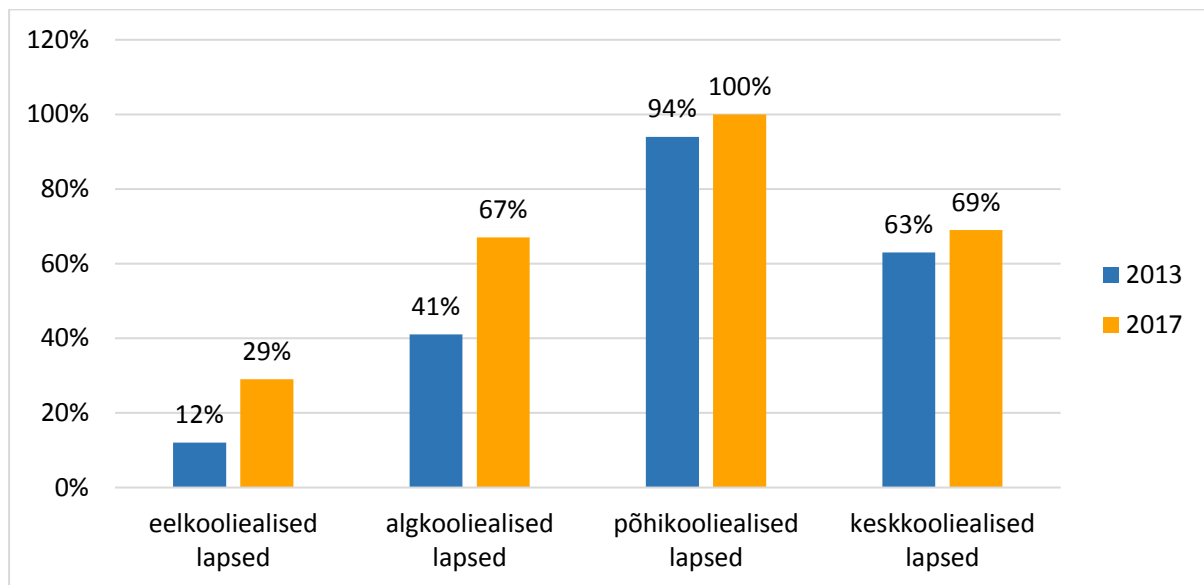
algatust märkisid ära pooled vastanud omavalitsustest. Seega on tendentsid jäänud üldjoontes samaks, positiivsena saab välja tuua omavalitsuste aktiveerumise.

Hea praktika näide:

Kaasamise algatamise aktiivsusega (algatused kõikides toodud gruppides) paistavad silma näiteks Martna, Kuusalu, Padise vald ja Narva linn.

1.6. Millises vanuses lapsi kaasatakse?

Joonis 6. Kaasatud laste ja noorte vanus

Positiivne on omavalitsuste kaasamispraktika suurenemise tendents kõikides vanusegruppides – kõik käesolevale küsitlusele vastanud omavalitsused kaasavad **põhikooliealisi lapsi**. Üle kahe kolmandiku uuringus osalenud omavalitsusi kaasab **keskkooliealisi ja algkooliealisi lapsi, veidi alla kolmandiku ka eelkooliealisi**. Võrreldes 2013. aastaga kaasavad omavalitsused oluliselt enam algkooliealisi (2013 - 41%, 2017 - 67%) ja ka eelkooliealisi lapsi (2013 - 12%, 2017 - 29%).

Hea praktika näide:

Kõikides vanusegruppides kaasavad lapsi näiteks Paikuse, Anija, Valga, Kuusalu, Hiiu vald ja Rakvere ning Kuressaare linn.

1.7. Arengukavade koostamise kaasamine

Võrreldes 2013. aastaga on mõnevõrra suurenenud omavalitsuste osakaal, kes lapsi arengukavade koostamise protsessi kaasavad. **Kolmandik** küsitlusele vastanud omavalitsustest kinnitavad, et nad **ei ole lapsi arengukavade koostamise protsessi kaasanud**.

Mitmed vastajad rõhutavad, et **kõigile on võimalus antud**, kuna arengukavade koostamine on **avalik protsess**:

“Arengukava avalik arutelu”.

Kaasamine toimub tihti **koolide** kaudu:

“Koolis jagatud ankeedid, tööde konkursid, õpetajate juhendamisel”; “Arengukava noortevaldkond õpilasesinduse kaudu”.

Samuti tuuakse näitena **kooli arengukavade koostamisprotsessi** kaasamist:

“Õpilasesindus on kaasatud kooli arengukava tegemisse. Arutelud, küsitlused, vestlused, tagasiside, ettepanekud”, “Kooli arengukava koostamisse on kaasatud eelkõige õpilasmavalitsus”.

Aktiivse osalusvormina mainib mitu vastajat **noortevolikogusid**:

“Rõngu noortevolikogu algatas ise noorsootöö arengukava koostamise, mis täiendab mõtteliselt valla arengukava”; “Jah, oleme kaasanud noortevolikogu noori arengukava aruteludesse”; “Kooli esinduskogu ja noortevolikogu saavad kutse osaleda arengukava koostamise protsessis”.

Mitmed omavalitsused kaasavad lapsi ja noori **noorsootöö arengukava** ülevaatamisesse:

“Noorsootöö sise- ja välishindamise käigus ankeetküsitluste kaudu”; “Küsinud ettepanekuid noorsootöö teostamiseks”.

Taaskord ilmneb tendents otsesuhtluse suurenemisele omavalitsuste ja laste ning noorte vahel. Laste ja noorte kaasamise meetoditena on võrreldes 2013. aastaga rohkem esindatud **artelud, ümarlauad, osaluskohvikud**:

“Lapsed on kaasatud ühiste ümarlaudade aruteludel, pigem arengukavade algfaasis. Lapsed võiksid olla sagedamini kaasatud - kindlasti olid noorsootöö ja valla üldise arengukava loomisel”, “Koosolekud koolis, kohtumised vallavanemaga”.

Samas kaasatakse lapsi ja noori ka erinevate **küsitluste** raames.

Positiivne on tõdeda, et mõned omavalitsused kaasavad lapsi ja noori ka arengukava tööühmadesse:

“Arengukava tööühmadesse on kaasatud õpilaste esindajad.”

Hea praktika näide:

Rõngu vald - *“Rõngu noortevolikogu algatas ise noorsootöö arengukava koostamise, mis täiendab mõtteliselt valla arengukava.”*

Hiiu vald - *“Arengukava koostamisel on arvestatud noorte osaluskohvikutest saadud sisendeid. Koolide arengukavades on kaasatud koolide õpilasesindusi. Noorsootöö valdkonna arengukava tegemisel on arvestatud noorsootöö hindamise tulemustega ning noorte poolt antud tagasisidega.”*

Anija vald - *“Läbi Anija Valla Noortekogu on noored osalenud arengukava protsessis (teinud ettepanekuid, osalenud volikogu erinevate komisjonide koosolekutel). Noortekogu liikmed on korraldanud kohtumisi volikogu liikmetega (nt teehommikud), mille raames on saanud oma soove ja mõtteid avaldada. Valla suurüritustel on lastega vesteldud. Traditsiooniks on iga aasta 1. juunil (lastekaitsepäeval) külastavad vallavalitsust valla lasteaedade vanemate rühmade lapsed, samuti vabariigi aastapäeval. Nendel kohtumistel tekivad vahvad vestlused lastega, kus on võimalik selgitada laste soove ja vajadusi.”*

Paikuse vald - "Läbi õpilasorganisatsioonide arvamuse, noortevolikogu ja noortekeskuse."

Haanja vald - "Kooli esinduskogu ja noortevolikogu saavad kutse osaleda arengukava koostamise protsessis."

Rõuge vald - "Jah, oleme teinud ühisarutelud maailma kohviku meetodil, kus teemalaudasid on juhtinud valdkonna spetsialistid ja kogunud sel moel noorte arvamusi ja sisendeid."

Narva linn - "Noored on olnud arengukavade koostamise töörühmade koosseisus, olid korraldatud noorte küsitlused, arengukavade eelnõud on ametnikud arutlenud noorte esindajatega noorteparlamendi koosolekul."

Kuressaare linn - "Rahulolu uuringutega arendusvajaduste selgitamise kaudu, noorte esinduste (noortekogu) kaudu."

1.8. Iga-aastaste tegevuskavade koostamise kaasamine

Ligi 60% vastanud omavalitsustest kaasab enda kinnitusel lapsi ja noori iga-aastaste tegevuskavade koostamisesse (sh kooli, noortekeskuse tegevuskava). Enamasti tehakse seda **koolide**:

"Koolides toimuvate õpilasesinduste arutelude kaudu"; "Lapsed on osalenud ainult koolide tegevuskavade analüüsil".

Või **noortekeskuste** kaudu:

"Arutelud koolis ja avatud noortekeskuses"; "Munitsipaalne noortekeskus kaasab noorteparlamendi liikmeid tegevuskava koostamisse".

Mitmed omavalitsused kaasavad lapsi läbi **noortevolikogude**:

"Noortevolikogu kaudu, igakuised koosolekud valla juhtidega", "Noortevolikogu kaasatakse kava koostamise juurde ja küsitakse arvamust".

Otsesuhtlust kasutatakse võrreldes 2013. aastaga vähem, pigem kaasatakse lapsi ja noori kas läbi haridusasutuste, esinduskogude või siis eelistatakse küsimustikke.

Hea praktika näide:

Paikuse vald - "Lapsed on kaasatud oma organisatsioonide, koostöögruppide, asutuste tegevuste planeerimisse, arengukavade koostamisse."

Tartu linn - "Noortekeskuste tegevuskavade koostamisse on noored aktiivselt kaasatud, linnavalitsuse tegevuskava on seotud linna arengukava ja arengustrateegiaga, mille koostamisesse oleme kaasanud noorte esindajaid."

Vinni vald - "Suhtlusega noortetubades, ankeetküsitluse kaudu selgitamaks välja kitsaskohad, et teha muudatusi."

Hea praktika näide:

Palamuse vald - "Tegevuskava koostamisse on samuti omavalitsuse noortejuht kaasanud noori. Valmis noortekeskus ja tegevused sellega seoses. On tehtud liiklusohutuse ja palju muid harivaid üritusi."

Rõngu vald - "Noortevolikogu kaudu on tulnud tegevussisend noorte tegevuste osas, samuti noortekeskuse noorte kaudu rahvamaja tegevuste planeerimisse kaasatud noori."

Hiiu vald - "Suuremaid tegevusi/ ümberkorraldusi nt kool, noorsootöö jm, mis puudutavad lapsi, on omavalitsuse ametnik käinud eelnevalt selgitamas/tutvustamas õpilasesindustes, jt. noorteorganisatsioonides. Kohtutakse valla noortevolikogu liikmetega ning arutletakse noori puudutavaid teemasid."

1.9. Iga-aastase valdkonna (nt noorsootöö) eelarve koostamisse kaasamine

Ligi **kaks kolmandikku** vastajatest kinnitas, et **on kaasanud lapsi ja noori valdkondlike eelarvete (nt noorsootöö) koostamisesse:**

"Eelarve koostamisse on mõistlik kaasata õpilasi nende ettepanekute tegemisel, mida konkreetselt vaja on. Oleme arvestanud"; "Läbi noorsoo-, spordi- ja kultuurikomisjoni".

Neljandik omavalitsustest kinnitab, et lapsed ja noored on kaasatud eelarvet puudutavatesse aruteludesse **noortekeskuste** kaudu:

"Avatud noortekeskuses on olnud noorte valdkonna eelarve arutelud"; "Läbi noortekeskuse tegevuse planeerimise - pakutavad tegevused ja üritused planeeritakse seal koos lastega."

ja sealhulgas saavad nad teha ettepanekuid **noortekeskuse arendamiseks:**

"Noorsootöötajate abiga- otsesuhtlus ja küsitlus uute huviringide vm tegevuse kohta, soetatavate vahendite jne kohta"

Mitu omavalitsust mainib ka **kooli:**

"Läbi kooli ja noortega töötajate kaudu".

Mitmed omavalitsused toovad välja **noortevolikogu** panuse:

"Noortevolikogu panustab sellesse osaliselt oma tegevuskava ja eelarvega"; "Noortekogu on saanud kaasa rääkida".

Kuusalu vald ja Sillamäe linn kinnitasid, et neil on plaanis edaspidi kasutada kaasavat eelarvet: *"Siiani pole kaasatud, aga plaanime seda muuta".*

Hea praktika näide:

Hiiu vald - "Noortel/lastel on võimalus teha ettepanekuid eelarve koostamise protsessis. Noorsotöö valdkonnas Noorsootöö Keskuse eelarve koostamisel, kultuuri valdkonnas kultuurikeskuse eelarve koostamisel jne. Vallas on eelarved jaotatud valdkondlikult hallatavate asutuste kaupa ning need eelarved on hallatavate asutuste juhtide koostada arvestades võimalusel sh noorte/ laste soove ning vajadusi."

Rõuge vald - "Noortekeskuse aktiivgrupp, noortevolikogu + noortele suunatud küsitlus aasta lõpus."

Anija vald - "Peamiselt läbi valla noortekeskuste, kus keskuse juht küsib laste/noorte arvamusi, mida nad soovivad järgmisel aastal koos teha. Võimaluse korral on soovitud tegevuste läbiviimiseks kavandatud rahad KOV eelarvesse või sagedamini kirjutatud projekte (sh koos lastega) nende teostamiseks."

Tartu linn - "Noortevolikogu noor on kaasatud projektikomisjoni liikmena, seega saab aktiivselt sõna sekka öelda raha jaotuse osas. Kohtutakse valla noortevolikogu liikmetega ning arutletakse noori puudutavaid teemasid."

1.10. Kaasamise meetodite sobivuse välja selgitamine

Ligi 40% küsitlusele vastanud omavalitsustest **ei ole küsinud** laste arvamust kaasamise meetodite sobivusest. Samas on hea meel tõdeda, et võrreldes 2013. aastaga on mõningal määral kasvanud omavalitsuste osakaal, kes küsib laste arvamust kaasamise meetodite sobivuse osas.

Võrreldes 2013. aastaga on suurenenud otsesuhtluse abil lastega info vahetamine:

"Suuliselt kohtumiste käigus"; "Otsesuhtluse kaudu pärast meetodi kasutamist"; "Osaluskohvik".

Laste ja noorte seisukohti selgitatakse mitmes omavalitsuses läbi **noortevolikogu**:

"Eelkõige noortekogu liikmetelt tagasiside küsimine"; "Noortenõukogu eestvedamisel koolide õpilasesinduste kaudu".

Neljandik vastanutest on kasutanud tagasiside saamiseks **ankeete**:

"Hetkel teostatakse noorsootöö kvaliteedi hindamist ja selle raames viiakse noorte seas läbi küsitlus (rahulolu uuring)".

Mitmed omavalitsused edastavad küsimustikud **interneti** teel:

"Läbi veebikeskonna".

Laste ja noorte seisukohti kogutakse tihti **kooli** kaudu:

"Vald ei ole otseselt teinud. Kool, huvikool, lasteaiad teevad oma tagasiside küsitluste kaudu".

Hea praktika näide:

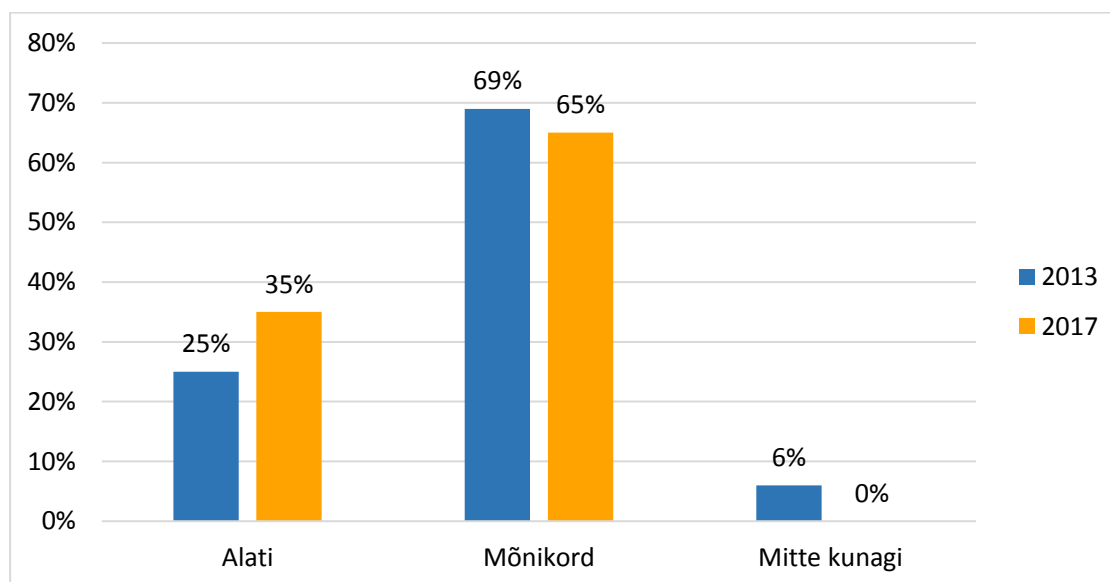
Palamuse vald - "Tagasisidet on küsitud ja antud noorte poolt jooksvalt suusõnaliselt. Parimaks tagasisidemeks on see kui paljud kasutavad noortekeskust. Hiljuti küsis omavalitsuse sotsiaaltöötaja noortemaja lastelt arvamust hoolekandekeskusest kogukonda elama tulnud psüühilise erivajadusega isiku kohta."

Rõuge vald - "Arutelude käigus küsinud tagasisidet, noortevolikogus."

Tartu linn - "Oleme arutanud suusõnaliselt noortevolikoguga kaasamise teemat ning oleme ka leidnud mitmeid uusi ideid noorte otsustusprotsessidesse kaasamiseks."

1.11. Kas ja kuidas laste ning noorte arvamusega arvestatakse?

Joonis 7. Laste ja noorte arvamusega arvestamine

Võrreldes 2013. aastaga **on kasvanud** omavalitsuste osakaal, kes kinnitavad, et juhul, kui nad on lapsi/noori kaasanud, siis nad on **alati** ka **arvestanud nende arvamusega** (2013 - 25%, 2017 - 35%). **Mõnikord** arvestab laste ja noorte arvamusega **65%** vastanud omavalitsustest.

Alati arvestavad kaasamise korral laste ja noorte arvamusega oma kinnitusel järgmised omavalitsusüksused: **Vinni, Kohtla, Martna, Pühalepa, Kuusalu, Torma, Hiiu, Rõuge, Järva-Jaani, Palamuse, Vasalemma, Antsla, Keila ja Mäksa vald ning Tartu ja Narva linn.** Eelnimetatud omavalitsustest kinnitas 2013. aastal sama Rõuge, Kuusalu ja Järva-Jaani vald.

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusega tõdevad vastajad, et alati ei ole võimalik kõikide ettepanekutega arvestada ning neid arvestatakse enamasti **võimaluste piires**:

"Vastavalt võimalustele eelarve koostamisel, uute projektide taotlustes"; "Vastavalt küsitluse või otsesuhtluse kaudu ilmnenuid tagasisidet oleme arvestanud vastavalt võimalustele ideede realiseerimiseks; probleemide lahendamiseks, uute võimaluste loomiseks".

Mitmed vastajad kinnitavad, et arvestavad laste tagasisidet ennekõike **laste vaba ajaga** seoses:

“Noorteürituste korraldamisel on arvestatud ettepanekuid ja laste ideid”; “Ürituste planeerimisel oleme arvestanud tagasisidega esinejate ja päevakava osas”,

ning **huvihariduse** osas:

“Huviringide võimaluste mitmekesistamise läbi, sündmuste ja ürituste korraldamisse, vastutuse jagamises”.

Samuti mainitakse **laagrite** korraldamist:

“Korraldatavate lastelaagrite puhul arvestame laste soovidega vaba aja veetmiseks, väljasõitude sihtkoha valikul jne”; “Tagasisidet on kasutatud projektidest lisarahade taotlemisel. Samuti töö- ja puhkelaagrite korraldamisel”.

Mitu vastajat kinnitab, et lastelt saadud tagasisidet/laste ettepanekuid on arvestatud **arengukavade, tegevuskavade ja eelarve koostamisel**:

“On muudetud teenuste/tegevuse sisu”; “Arvestanud arengukava muudatustes ning tegevuste planeerimisel”.

Lapsi ja noori on kaasatud erinevates omavalitsustes kohaliku tasandi **noorsootöö arendamisel**:

“Noorsootöö uurimuse tulemusi kasutatakse valla noorsootöö arendamiseks”,

ennekõike **noortekeskustega seotult**:

*“Noortekeskuse ümberehitamisel arvestati noorte soovide ja ettepanekutega.”;
“Ettepanekud noortekeskuse paremaks toimimiseks on noored jaganud avameelselt arvamust ja neid on kuulda võetud.”*

Osad omavalitsused toovad esile laste ja noorte võimalusi osaleda **kooli arendamisel**:

“Kooli arengukava koostamisel”; “Koolidesse vaba aja veetmise/sportimise vahendite soetamisel oleme teinud seda laste arvamustest lähtuvalt.”

Lastelt ja noortelt on saadud ideid ka uuteks **investeeringuteks** ning **investeeringute planeerimisel** kaasatakse vahel ka **lasteaialapsi**.

Hea praktika näide:

Kohtla vald - “Kui on lapsed soovinud mänguväljakut siis on see planeeritud.”

Kuressaare linn - “Vastavalt võimalustele arvestanud laste ja noorte soovidega, näiteks noortekeskuse planeerimisel on arvestatud seda, mida noored arvasid, et seal võiks olla, lisaks said noored konkursi korras noortekeskusele nime valida.”

Hea meel on tõdeda, et **investeeringute planeerimisel** kaasatakse vahel ka **lasteaialapsi**.

Hea praktika näide:

Anija vald - "Näiteks kui lapsed on soovinud lasteaedade õuealadele uusi mänguvahendeid, siis järgmise aasta eelarvesse oleme planeerinud vajalikud summad. Lasteaia/koolide remontimisel oleme küsinud, mis värvi ruume või hoonet nad soovivad, laste ettepanekutega on üldiselt arvestatud."

Hea praktika näide:

Hiiu vald - "Laste tagasisidet arvestame kindlasti, kuna nemad on osa valla kodanikkonnast. Näitena Gümnaasiumi ehituse protsessis said õpilased kirjeldada, milline võiks olla kooli sisehoov. Arhitektid arvestasid oma töös ettepanekutega. Samuti linna keskväljaku puhul said kooliõpilased kohtuda arhitektidega ning oma mõtteid edastada. Noorsootöös on noorte ürituste planeerimisel küsitud noortelt, mis on need üritused, tegevused, mis neid huvitab ning toetatud nende ettepanekuid, aidatud tegevusi läbi viia."

Kuusalu vald - "Lapsed pidasid oluliseks oma arvamuse väljendamise võimalikkust. Oleme jälginud, et noorsootööd puudutavate tähtsamate teemade aruteludel osaleksid ka lapsed."

Tartu linn - "Projektitoetuse määruse parandamise juures said mitmed noorte poolt väljakäidud parandusettepanekud sisse kirjutatud; arengukava aruteludes väljakäidud arvamused on saanud kirjaliku vormi; kaasava eelarve arutelude juures on noored andnud väga palju rakendatavat tagasisidet edasise protsessi parandamiseks jpm. Tagasisidet oleme saanud paljudel teemadel ning oleme selle alusel ka praktikas muudatusi teinud."

Rõuge vald - "Tegevuste kavandamisel, projektide planeerimisel, vahendite soetamisel, planeeringutes."

Paikuse vald - "Laste soovist tulenevate objektide rajamisega, huvikoolis vastavate õppekavade avamisega jne."

1.12. Laste rahulolu küsitluse viisid edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest

Omavalitsustele anti võimalus kirjeldada, mil viisil nad on küsinud lastelt ja noortelt tagasisidet nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest. **Pooled** vastajatest kinnitas, et nad **ei ole** lastelt ja noortelt **tagasisidet küsinud**. Võrreldes 2013. aastaga on paraku tagasiside mitteküsimise tendents oluliselt suurenenud.

Viiendik vastanud omavalitsustest on saanud tagasisidet **otsese suhtluse** käigus:

"Me ei ole seda tihti teinud, kuid mõnel korral siiski oleme seda küsinud otse lastega suheldes"; "Vestlusringid".

Mitmed omavalitsused kasutavad **ankeete ja küsitlusi** laste rahulolu selgitamiseks:

„Ankeedid, vestlused, koosolekud“; „Üldiste rahuloluküsimustikega“.

Tagasisidestamine toimub vahel **koolide või noortekeskuste** kaudu:

„Väikeses koolis räägitakse asjad läbi“; „Vestlusring noortekeskuses“.

Mõnes omavalitsuses toimub tagasisidestamine läbi **noortevolikogu**:

„Tagasisidet olen küsinud läbi otsese suhtluse noortevolikogu liikmetega“.

Hea praktika näide:

Vinni vald - „Tagasiside hindamisel teeme järeldused, mis meil on noortega hästi ja mis vajab parandamist. Kui ei ole suudetud nende poolt pakutud ideid ellu viia, siis kindlasti põhjendame, miks.“

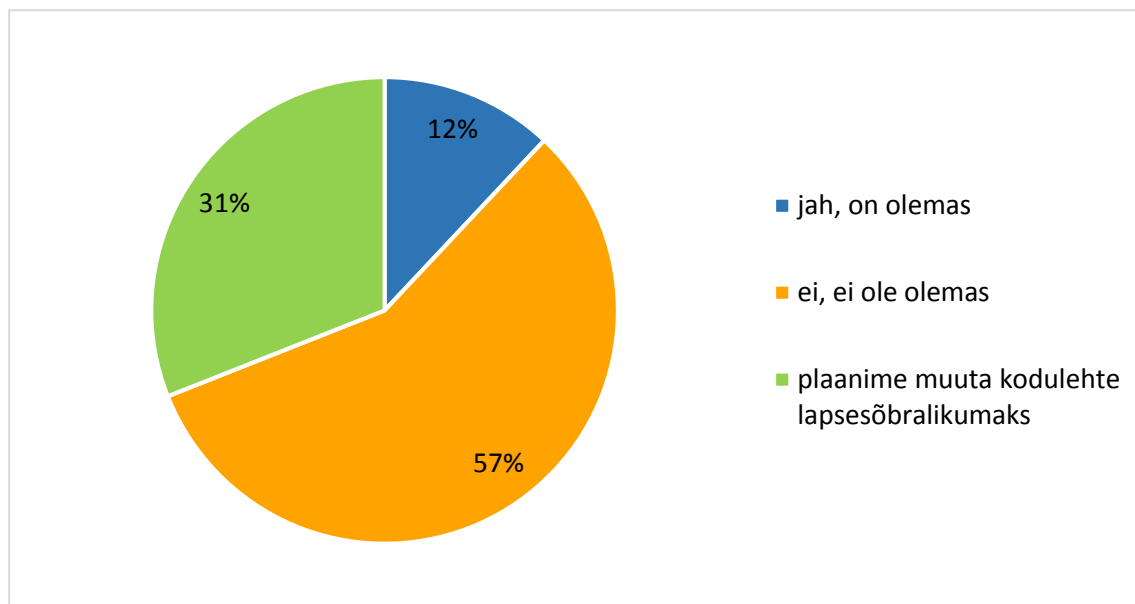
Kuressaare linn - „Noortekogu korraldab paar korda aastas kohtumise linnavalitsuse (ja volikogu) liikmetega, kus päritakse aru ja saadakse vastused oma küsimustele vahetult.“

Rõuge vald - „Noortevolikogu koosolekul on toimunud ülevaate andmine sellest, mis on dokumendis sees ja kuidas see sisend on saadud.“

Rakvere linn - „Küsitlused, üritus "Liba volikogu", ümarlaud "Eesti Vabariik 100“.

1.13. Omavalitsuste veebilehtede lapsesõbralikkus

Joonis 8. Kas teil on olemas ja kas olete mõelnud lapsesõbraliku kodulehe loomisele?

Küsitluses osalenud omavalitsustest **57%** kinnitasid, et neil **ei ole lapsesõbralikku kodulehte**, ning nad ei ole mõelnud lapsesõbralikuma kodulehe loomisele. Hea meel oli tõdeda, et **31%** vastanutest **plaanib muuta oma kodulehte lapsesõbralikumaks**.

Võrreldes 2013. aasta küsitlusega on suurenenud omavalitsuste osakaal, kelle **koduleht on omavalitsuse kinnituseks lapsesõbralik**. Eeskuju saab võtta järgmistest omavalitsusüksustest:

Lüganuse ja Hiiu vald ning Tartu, Narva, Kuressaare linn (kusjuures neist olid 2013. küsitluses andnud lubaduse liikuda lapsesõbraliku kodulehe suunas Narva, Kuressaare ja Tartu linn).

1.14. Eelistatud infokanalid ja info jagamise viisid laste ja noortega suhtlemiseks

Alljärgnevalt on reastatud laste ja noortega suhtlemise ja info jagamise kanalid ning viisid vastavalt omavalitsuste poolt nimetatud eelistuste pingereale:

ESIMENE GRUPP	TEINE GRUPP	KOLMAS GRUPP
Facebook ja sotsiaalmeedia tervikuna (sh noortekeskused, kool, noortevolikogu, vald)	Kuulutused teadetetahvlitel (plakatid, kuulutused stendidel)	Külade teadetetahvlid
Kool (sh koolide veebilehed, Facebook, kooli infotahvel, koolileht, e-kool, kooli infokanalid, õpilasesindus, koolide töötajad)	E-mailid (sh meililistid)	Külavanemad
Otsene suhtlus (suuline info, vestlused, kohtumised näost-näku, lapsevanemate kaudu, mobiilne noorsootöö, üritused, laagrid)	Internetikeskkond	Noori teenindavad asutused
Noortekeskus (sh veebileht, Facebook, infotahvel, töötajad)	Huvi- ja spordiringid	E-lasteaed
Omavalitsuse veebileht	Lasteaed	Sotsiaalmeedia (vk.com, Twitter)
Kohalik ajaleht	Telefonivestlused	Mõisapäevik
Noortevolikogu		

Positiivne on tõdeda, et võrreldes 2013. aastal korraldatud küsitlusega eelistavad omavalitsused rohkem otsesuhtlust nii laste ja noortega, kui ka noorsootöötajate ja õpetajate ning allasutuste juhtidega, et laste ja noorte huvisid välja selgitada ning neile infot jagada.

Hea praktika näide:

Rõuge vald – „Valla ja noortekeskuse Facebook leht, noortekeskuse noorsootöötajad, noortekeskuse infotahvlid. Valla infoleht. Kodulehte ja valla infolisti kasutavad nad arvatavasti vähem, kuigi postitame ka sinna aga peamiselt eeldusel, et loevad vanemad ja suunavad oma lapse tähelepanu sellele infole.“

Hea praktika näide:

Tallinna linn – „Sotsiaalmeedia, isiklik suhtlemine (nt mobiilne noorsootöö), üritused, kohtumised, koosolekud.“

Vaivara vald – „Sotsiaalmeedia, noortekeskus, kool, projektid, ringid, treenerid, läbi perede, infotahvil.“

Vinni vald – „Koduleheküljed, sotsiaalmeedia, valla leht, noorsootöötajad, õpilasesindus, kool (klassijuhatajad, huvijuhid...).“

Lüganuse vald – „E-kool, kooli koduleht, e-kiri, Facebook, telefon, stendid, isegi mõisapäevik on olemas.“

Tartu linn – „E-post, otsene suhtlus, sh noortevolikogu kontaktide ja kanalite kaudu, sotsiaalmeedia, erinevad listid, sh noorsootöötajate listid, kes edastavad informatsiooni noortele, veebileht.“

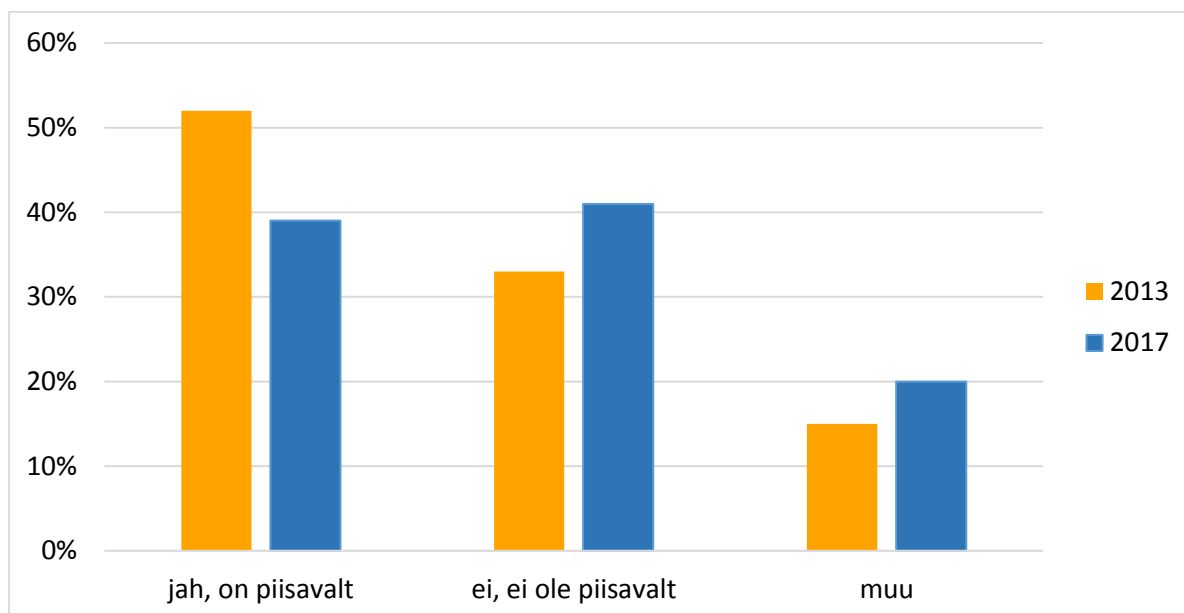
Pühalepa vald – „Läbi valla noortekeskuse ja koolide kasutades nende sotsiaalmeedia kanaleid, otsesuhtlust noorsootöötajate ja õpetajate ning allasutuste juhtidega, valla ajaleht, plakatid, lapsevanemad.“

Narva linn – „Infolistid, koolide huvijuhid, sotsiaalvõrgud (Facebook, vk.com), internetportaalid, asutuste veebilehed, ajalehed, raadio.“

Kuressaare linn – „Noortekogu liikmete kaudu (kes viivad info oma koolidesse) ja Facebooki, lisaks otsene info jagamine.“

1.15. Kaasamist toetavate materjalide kättesaadavus

Joonis 9. Kas laste kaasamist toetavat eestikeelseid materjale on piisavalt?

Võrreldes 2013. aasta küsitlusega on suurenenud omavalitsuste osakaal, kelle arvates ei ole piisavalt laste ja noorte kaasamist toetavaid eestikeelseid materjale (2013 - 33%, 2017 - 41%). Vähenenud on omavalitsuste osakaal, kes kinnitavad, et laste kaasamist toetavaid materjale on piisavalt (2013 - 52%, 2017 - 39%). Võttes arvesse, et omavalitsuste aktiivsus

laste kaasamisel on suurenenud, toetab käesolev tendents seisukohta, et omavalitsused soovivad lapsi teadlikult ja mõtestatult kaasata.

Käesoleva küsitluse raames uuriti esmakordselt venekeelsete materjalide kättesaadavust. Ainult **10%** vastanutest kinnitab, et venekeelseid laste kaasamist toetavaid materjale **on piisavalt** ning nende kättesaadavusega ollakse rahul. **Venekeelsete materjalide kättesaadavust peab ebapiisavaks 39% vastanud omavalitsustest.**

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusega kinnitasid mõned omavalitsused, et nad **ei kasuta** kaasamist toetavaid **materjale** vaid kaasamisel **tuginetakse kogemustele**. Samas mitmed vastajad **ei ole** kõikide **võimalustega kursis**:

„Võib-olla on piisavalt, kuid pole ise neid aktiivselt otsinud“.

Venekeelsete materjalide olemasolust ei ole teadlikud 24% vastanutest ning venekeelseid materjale ei ole vajanud laste kaasamisel 20% vastanud omavalitsustest

“Meil venekeelne sihtrühm puudub”; “Ei ole kasutanud vene keelset materjali”.

1.16. Omavalitsuste märkused ja ettepanekud kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusele soovisid enamik vastanud omavalitsustest avaldada oma arvamust laste ja noorte osalemise ja kaasamise teemal. Järgnevalt on märksõnumite kaupa grupeeritud kohalike omavalitsuste ettepanekud (näited kursiivis, kirjaväris muutmata) laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks.

ROHKEM RESSURSE

„Tugisüsteem noorte ja laste kaasamiseks võiks olla ühtsemalt välja arendatud, kompetentsed inimesed KOV-ides.“

Omavalitsused peaksid leidma **rohkem vahendeid ja võimalusi lastega seotud ametnike kaasamiseks**:

“Laste õiguste eest peaks keegi seisma igal pool (komisjonides, juhtorganites jne), kuid kahjuks seda ei ole vähese ressursi võimalik teha.“; „Tuleviku liitunud suurvallas võiks olla noorsootöö komisjon, mida juhib vallavolikogu noorim liige.“

Igal omavalitsusel peaks olema **noorsootöö spetsialist**, kes vahendab noortele infot ja korraldab nendega tegevusi:

„Oleks vaja eraldi spetsialisti, kes selle valdkonnaga tegeleb.“

ROHKEM KOOSTÖÖD

“Vallas tegutsevad noorteasutused, noorteühendused teevad tublit tööd noorte kaasamisel. Noortel on tegevust ning tuleb ise üles näidata aktiivsust ning huvi. Noori toetatakse igati.”

Oluline on **koostöö arendamine erinevatel tasanditel:**

“Koostöö arendamine lastega tegelevate ametkondadega.”

Rohkem **koostööd spetsialistidega:**

“Tuleb kaasata spetsialiste, kes oskavad ja saavad juhendada lapsi, julgelt osalema ja huvijuhte samuti.”

Omaavalitsustel näevad laste ja noorte kaasamisel olulist rolli **koolil:**

“Tugevas kogukonnas ja hajaasustusega vallas on põhiline lastega tegelev asutus põhikool koos kõigi võimalike kaasamismeetoditega”; „Haridusasutused kaasavad järjest enam.”

Parima kaasamise tagab **pidev koostöö** ja **tugev võrgustik** - kool-kodu-KOV jt lastega tegelevad spetsialistid.

Noored võiksid ise ka olla **aktiivsemad**, oma ettepanekute ja ideedega:

“Kaasamine toimib, kuid lapsed on siiski liiga passiivsed oma arvamust väljendama.”

ROHKEM KAASAMIST JA JULGUSTAMIST

„Laste kaasamine poliitilistesse otsustesse on aktiivsem valimiseelsel perioodil. Selliselt see olema ei peaks.”

Omaavalitsused peavad olema kaasamisel aktiivsemad, sest laste ja noorte kaasamine edendab kogukonna elu ja tugevdab kogukonnas ühtekuuluvust.

“Kohaliku võimu huvi ja tahe kuulata noori ja nende ettepanekuid, noorte foorumid olulistel teemadel, noorte omaalgatus projektid, kuhu on kaasatud otsustajateks noored.”

Kaasamise **regulaarsus ja süstemaatilisus:**

“Lapsed vajaksid regulaarset ja rohkemat kaasamist.”

Lapsed vajavad juhendamist, sest aktiivsus ja tahe osaleda ei teki kõigil iseenesest.

Lapsi tuleb kuulata ja laste arvamusega tuleks oluliselt rohkem arvestada:

„Lastele peab andma võimaluse arutleda kohaliku elu üle, nende ettepanekuid tuleb arvestada, ettepanekute rakendamise võimaluste üle nendega arutada, noorte tegevust igati toetada.”

Kohalikul tasandil laste kaasamisele annab lisaväärtuse **noortevolikogu:**

ROHKEM TEAVITUST

„Kuna kaasamine võib endast kujutada ka ainult informeerimist, siis oluline on jõuda rohkem osaluse juurde. Selleks on head võimalused nt noortevolikogu, õpilasesinduste, noortekeskuste, omaalgatuste jpm tegevuste ja ühingute näol.“

Kohalikud omavalitsused vajaksid sel teemal **rohkem toetust ja nõustamist**. Sarnaselt 2013. aastal toodud ettepanekutega peavad osad omavalitsused vajalikuks **omavalitsuste ühtsete suuniste**:

“Käepärast võiks olla "Hea tava reeglid" laste kaasamise kohta“,

sealhulgas veebipõhiste infomaterjalide olemasolu:

“Ühine veebiplatvorm, mis oleks kasutusel kõikides KOV-ides - sotsiaalmeedia põhine.“

Rohkem heade praktikate jagamist:

“Võiks lihtsaid kanaleid kasutades levitada laste kaasamise parimaid praktikaid nt otsepostitustega KOV-ide meiliaadressidele või korraldada informatiivseid kogemuste vahetamise-saamise seminare.“

Rohkem koolitusi, teabepäevi noortega mitte igapäevaselt kokku puutuvatele inimestele, kuidas nad saaks noori enda töösse kaasata - kuidas nendega suhelda:

“Laste ja noorte kaasamise vajalikkustest ei peaks olema teadlikud vaid laste ja noortega töötavad spetsialistid. Sellekohane info ja koolitused peaksid olema ka kõikidele teistele ametnikele, õpetajatele, asutuste juhtidele.“

Laste kaasamise võimalustest peaks rohkem informeerima volikogusid:

“Volikogu informeerimine laste kaasamise kohustusest, koolitused, juhendmaterjalid, koostöö haridussüsteemiga.“

ROHKEM LAPSEKESKSET KAASAMIST

“Kaasamine on oluline teema, kuid alati peab arvestama last kui indiviidi ja tema arvamust sellest, mil määral ja kas ta üldse tahab olla kaasatud. Väga vägisi ja sunniviisiliselt kedagi ei tohiks Exceli tabelite põhjal kaasata. Oluline on arvestada lapse enda sotsiaalset võimekust, vajadusi või huvisid. Oluline on laps ise.“

Noored eelistavad **mitteformaalseid osalusvorme** nagu - arutelud, vabad vestlused, osaluskohvikud jne:

“Lapsi tuleb kaasata, kuid nende kõikide soovide arvestamine ei ole mõeldav, seetõttu on hea seda teha vestluse vormis (näiteks on noorte soov, et noortekeskus oleks öösiti lahti, või et KOV tuleks H&M, need küsimused vajavad selgitamist).“

Anda lastele ja noortele rohkem võimalusi, et nad saaksid oma ettepanekuid välja öelda:

“Lastele peab andma võimaluse arutleda kohaliku elu üle, nende ettepanekuid tuleb arvestada, ettepanekute rakendamise võimaluste üle nendega arutada, noorte tegevust igati toetada.”

Samas tuleb lähtuda kaasamisel ka vanuselistest eripäradest:

*“Erinevad vanusegrupid vajavad kaasamisel erinevaid meetodeid“;
“Laste- ja noortetasutuste kaudu tehakse seda piisavalt. Väheseks jääb ehk jõudmine sihtgrupini, kes ei õpi enam valla haridusasutustes.”*

Välja valida **infokanalid**, lähtuvalt laste eelistustest.

Noorte aktiivsem kaasamine ürituste korraldamisel:

“Kaasatuse suurendamine läbi erinevatele sihtgruppidele huvipakkuva ürituste korraldamisega.”

Noorte kaasamine neid puudutavasse, nt **noorsootöö arengukava** väljatöötamisesse, kaasamine kohalikul tasandil **komisjonide töösse**.

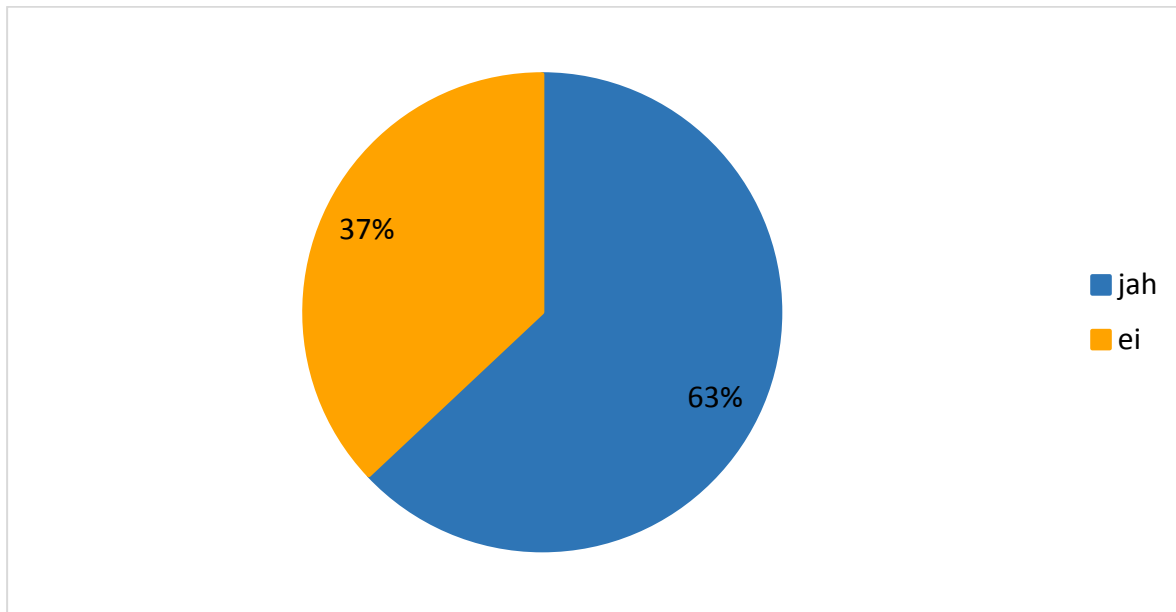
II OSA. LAPSED JA NOORED OSALEJATENA

„Inimesed kas linna- või vallavalitsusest võiksid käia koolitundides ja rääkida seal sellest, et neil on võimalus oma arvamust avaldada ja siis ka küsida noorte käest, mis on nende jaoks murekohad ja mida võiks ning saaks kodukohas parandada.“

16 - aastane tüdruk Põltsamaalt

2.1. Laste ja noorte teadlikkus õigusest avaldada oma arvamust kohaliku elu korraldamises

Joonis 10. Teadlikkus õigusest kohaliku elu korraldamises kaasa rääkida

Küsitluses osalenud lastest ja noortest on **63% teadlikud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises**. Võrreldes 2013. aasta MTÜ Lastekaitse Liit poolt korraldatud küsitlusega on tendents jäänud samaks, ka siis tõdes kolmandik (33%) vastanutest, et nad ei ole teadlikud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises.

Vene keelt emakeelena rääkivad lapsed on oma õigusest kohaliku elu korralduse osas arvamust avaldada teadlikumad, oma teadlikkust antud küsimuses kinnitas 71% venekeelsetest ja 61% eestikeelsetest lastest⁵.

Noor arvab:

„Tuleks rohkem küsida laste arvamust, kuna lastel on alati midagi öelda.“

12-aastane poiss Roosna-Allikult

„Varasest lapsepõlvest alates on vaja lastele näidata, et neil on õigus oma arvamust avaldada ja ümbritsevat keskkonda mõjutada.“

16-aastane tüdruk Tallinnast

⁵ Samas tuleb arvestada asjaolu, et venekeelsete vastajate keskmine vanus oli 14,5 aastat ja eestikeelsetel 13,3 aastat.

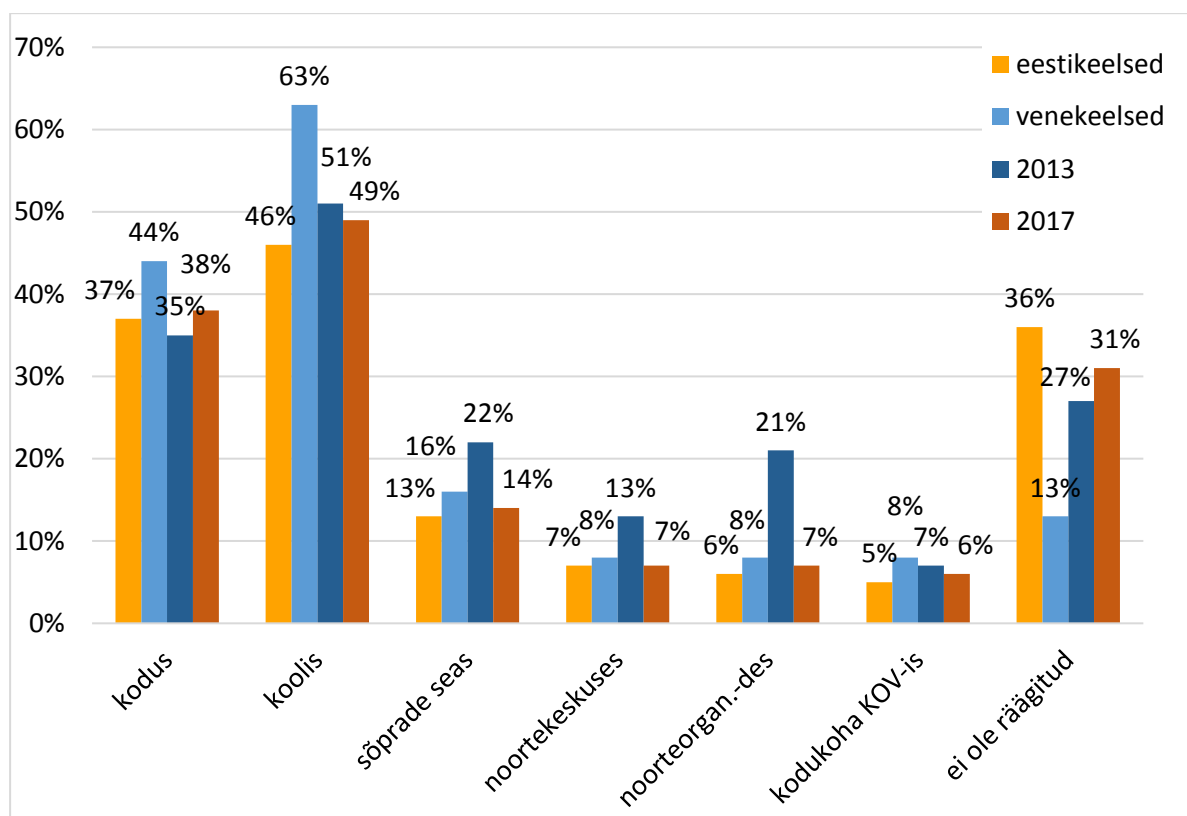
Noor arvab:

„Arvestada noorte inimeste meelelaadi, suhtumise ja vajadustega. Noori üldiselt ei huvita see, millest nad aru ei saa. Tuleks asjad selgeks teha ning avaldada kõik küljed enim, kui noor oma arvamuse peaks ütlema või andma. Olles teadmatutes on raske midagi üldse arvata. Osalemise jaoks oleks vaja rõhuda meediale ning sellele, mida noor sellest saab (tavaliselt mõeldakse enda vajadustele enim, kui sellele, mida keegi teine selle eest saab...).“

15-aastane tüdruk Paidest

2.2. Infokanalid ja -allikad

Joonis 11. Infokanalid ja -allikad

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusele on **pooleld** vastanutest kuulnud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamise kohta **koolis**. Käesoleva küsitluse punktid 2.1 ja 2.2 kinnitavad taaskord, et lapse õigusi tervikuna on vaja koolis senisest enam käsitleda.

Kodus on antud teemast räägitud üle kolmandikul vastanutest:

„Ema töötab politseis ja seal on räägitud“,

ning **sõpruskonnas** on teemat käsitletud 14% vastanutest.

Võrreldes 2013. aasta küsitlusega on **vähenenud noorteorganisatsioonide ja noortekeskuste osakaal laste ja noorte infokanalina**. Noorteorganisatsioonides või noortekeskustes

tegevustes osaledes on ainult 7% vastanutest saanud teada lapse õigustest kohaliku elu osas arvamust avaldada.

Kodukoha **kohaliku omavalitsuse vähesele aktiivsusele** (või siis oskamatusesele) teavitada lapsi ja noori oma õigustest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises viitab asjaolu, et ainult 6% küsimustikule vastanud lastest või noortest mainis infokanalina omavalitsust.

Sarnaselt küsimusele 2.1 kinnitab **ligi kolmandik** vastajatest, et antud teemast **ei ole neile keegi rääkinud**:

„Mulle ei ole sellest räägitud“.

Samas mitmed lapsed ja noored kinnitavad, et nad **ise on vastavad teadmised omandanud**:

„Ise uurinud“; „Olen ise kuulnud arvamuse avaldamise mõjuvõimust. Ju kehtib see ka siin“.

Mitu vastajat kinnitas, et said oma teadmises tänu käesolevale küsimustikule:

“Sain praegu teada“; “Kui te seda küsite, siis ilmselt peab saama“.

Eraldi mainiti **enim infoallikana internetti** aga ka **muid meediaväljandeid**. Erinevate infokanalitena mainiti veel:

„MTÜ Lastekaitse Liit Noortekogu“; “Erakonnas“.

Keelegrupiliselt ilmnes, et suur on erinevus vene- ja eestikeelsete laste ja noorte osas, kes kinnitavad, et neile ei ole keegi antud teemast rääkinud (eestikeelsed 36%, venekeelsed 13%)⁶. Küsitluses selgus, et venekeelsed lapsed on võrreldes eestikeelsete laste ja noortega saanud rohkem infot kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida koolist (vastavalt 63% ja 46%) ja kodust (vastavalt 44% ja 37%). Eelnev võib olla selgituseks ka venekeelsete laste suuremale teadlikkusele kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida.

Noor arvab:

„Võiks koolis olla rohkem tegevusi seoses laste kaasamise edendamiseks. Loengud ja näiteks vahetundides inimesed, kellele meeldib väidelda saavad kokku ja väitlevad. Noortele peaks rohkem sisendama seda, et nende arvamusel on ka tähtsus.“

16-aastane tüdruk Tallinnast

„Teavitada võiks meid palju rohkem.“

7-aastane poiss Puurmannist

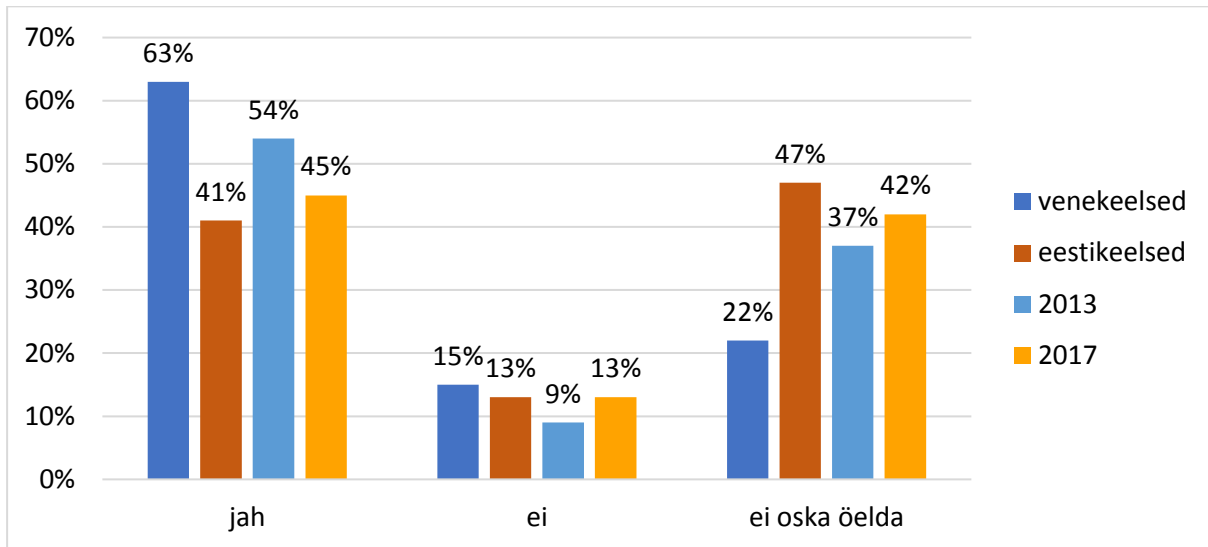
„Tuleks rohkem noori vallas või volikogudes toimuvatele koosolekutele kaasata, et me teaksime, kuidas asjad käivad. Sealt saaks juurde tekitada huvi noortes.“

16-aastane tüdruk Loolt

⁶ Samas tuleb arvestada asjaolu, et venekeelsete vastajate keskmine vanus oli 14,5 aastat ja eestikeelsetel 13,3 aastat.

2.3. Valmisolek kohaliku elu korraldamise osas kaasa rääkida

Joonis 12. Valmisolek kaasa rääkida

Küsitlusele vastanud lastest ja noortest **45% soovivad, et nende arvamust kohaliku elu korraldamise osas küsitakse**. Võrreldes 2013. aastaga mõnevõrra vähenenud laste ja noorte valmisolek kohaliku elu korraldamises kaasa rääkida (2013 - 54%; 2017 - 45%). Sama kinnitas omavalitsuste küsitlus (vt p.1.5.), mille kohaselt laste ja noorte aktiivsus nende arvamuse väljaselgitamise algatamiseks on võrreldes 2013. aastaga mõnevõrra vähenenud.

Keelegrupiliselt ilmes oluline erinevus vene ja eesti keelt emakeelena rääkivate laste hulgas, **soov kaasatuks saada on suurem venekeelsetel lastel ja noortel** (vastavalt 63% ja 41%). Küsitlusest selgus, et ka nende teadlikkus õigusest kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida on suurem (vt. p.2.1.).

Mõnevõrra on võrreldes 2013. aasta küsitlusega **suurenenud laste ja noorte osakaal, kes ei soovi kohaliku elu korraldamise osas kaasa rääkida** (2013 - 9%; 2017 - 13%)⁷. Kõhklejate (42% ei oska öelda, kas soovivad kaasa rääkida) suur osakaal võib-olla tingitud muuhulgas asjaolust, et 37% vastanutest ei tea, et neil on õigus kohaliku elu korralduse osas arvamust avaldada.

Noor arvab:

„Noored võiksid olla endiselt rohkem ära kuulatud. Juba on küll tehtud suuri, suuri edusamme laste, noorte ja täiskasvanute võrdsustamisel, aga mina, kui noor tunnen ennast ikka veidi kõrvalejäetuna. Noortel võiks olla rohkem sõnavabadust omavalitustega seotud teemadega.“

13- aastane tüdruk Tartust

„Need noored, kellel on huvi kaasa rääkida, nemad võivad, need kes ei taha, need ei pea.“

16-aastane tüdruk Räpinast

⁷ Tulemused kinnitavad ka Praxise ja lasteombudsmani monitooringu (2012) tulemusi, mille kohaselt üle veerandi lastest ei soovi kaasa rääkida kogukonna ja ühiskonnaga seotud küsimustes.

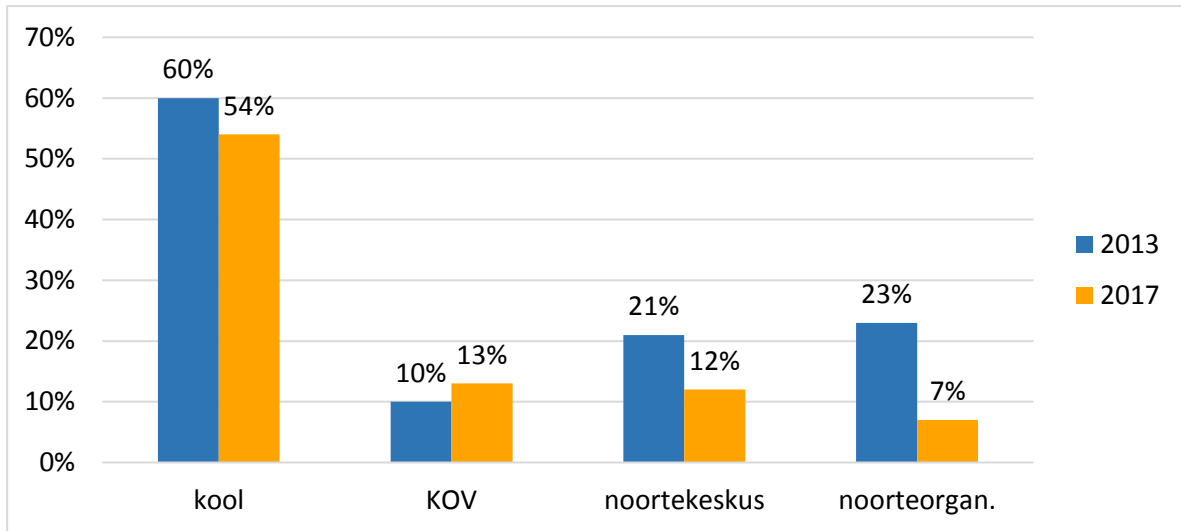
Noor arvab:

„Korraldada üleskutsuvaid üritusi, kasutada sotsiaalvõrgustikke informatsiooni levitamiseks, korraldada debatte erinevatel teemadel, tekitada sellega noortel huvi ühiskonna elu suhtes.“

16-aastane tüdruk Sillamäelt

2.4. Laste ja noorte kaasajad kohalikul tasandil

Joonis 13. Kohaliku tasandi kaasajad

Üle poole (54%) vastajatest kinnitab, et nende **arvamust on küsitud koolis**. Võrreldes 2013. aasta küsitlusega on koolide aktiivsus mõnevõrra vähenenud (2013 - 60%, 2017 - 54%). Küsitlusest selgub, et eestikeelsed koolid küsivad rohkem laste arvamust kohaliku elu korralduse osas (56%) kui venekeelsed koolid (44%), samas kui venekeelsed koolid jagavad lastele ja noortele antud teema osas rohkem infot (vt. p.2.1 ja 2.2).

Võrreldes 2013. aastaga on oluliselt vähenenud noorteorganisatsioonide ja noortekeskuste aktiivsus noorte küsitlemisel seoses kohaliku elu korraldamisega. **Noortekeskusi** küsitlejana mainib oma vastustes **12%** lastest ja noortest (*“Ei ole otseselt küsitud, aga noortekeskuses on sellest räägitud”*), ja **noorteorganisatsioone** mainib vaid **7%** (ka p. 2.2 selgus, et lapsed ja noored saavad noortekeskustest ja noorteorganisatsioonidest infot vähem võrreldes 2013. aasta tulemustega). Üks vastaja rõhutas, et tema koduvallas on vaja teha rohkem noorsootööd. Samuti märkis üks vastaja, et kaasamine peab olema süstemaatilisem ning tuleb luua võimalused noorte organisatsioonidele saada rahastust arutelude vms korraldamiseks. Samuti, et valla haridusekspertid, kultuuriekspertid võiksid rohkem nõustada ja aidata noorteorganisatsioone ja õpilasesindusi, et kohalikul tasandil üritusi läbi viia.

Kohaliku omavalitsuse (linna- või vallavalitsus) küsitlejana tõi eraldi välja **13%** vastanutest, mis kinnitab omavalitsuste küsitlusest (nt p.1.5. ja 1.6.) ilmnenu omavalitsuste aktiivsuse suurenemise tendentsi.

Ligi kolmandik vastajatest kinnitab taaskord, et nende **arvamust ei ole küsitud**:

„Minu arvamust ei ole küsitud“; *“Palun hakake meid kuulama”*.

Noor arvab:

„Rohkem informeerida lapsi, teha arvamuse avaldamine lihtsamaks ja innustada lapsi enda arvamust jagama.“

16-aastane poiss Tallinnast

„Võiks küsida laste arvamust, sest lastel võivad olla põnevad mõtted.“

11-aastane tüdruk Aserist

„Koolis läbi viia küsitlusi noorte elu parandamiseks kohalikus omavalitsuses (koolielu, vabaajakeskused jpm).“

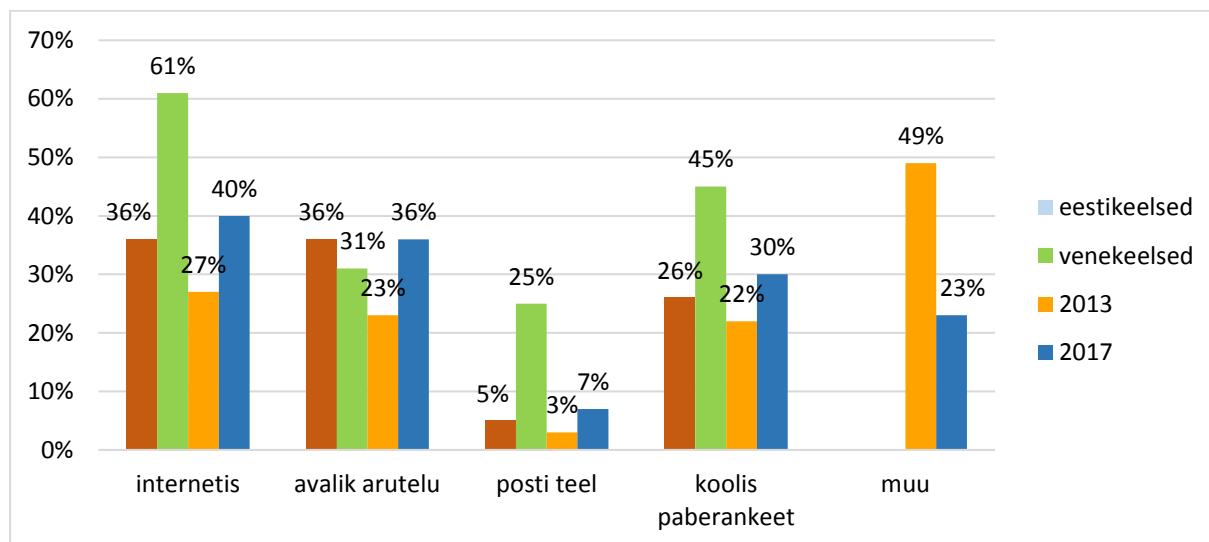
16-aastane tüdruk Jõhivist

„Teha rohkem küsitlusi koolis, vallas, noortekeskuses.“

10-aastane tüdruk Savernast

2.5. Kaasamise kanalid ja viisid

Joonis 14. Kaasamise kanalid ja viisid

Hea meel on tõdeda, et võrreldes 2013. aastaga on **kasvanud erinevate kanalite ja viiside kasutamine laste ja noorte arvamuse selgitamisel** kohaliku elu korraldamise küsimustes. Sama kinnitasid ka omavalitsuste küsitluse tulemused.

Populaarseim on endiselt **interneti** (40%) teel laste ja noorte kaasamine. Kusjuures 61% venekeelsetest vastajatest kinnitas, et neid on sel viisil kaasatud, samas kui internetti kaasamise kanalina mainis 36% eestikeelsetest lastest ja noortest.

Suurenenud on ka otsesuhtlus, 36% vastajatest tõdes, et nende käest on arvamust kohaliku elu korraldamise kohta küsitud **avaliku arutelu** raames. Otsesuhtluse suuremist näitas ka omavalitsuste küsitlus, nimelt võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit poolt 2006. ja 2013. aastal omavalitsustele läbiviidud küsitlusega on tõusnud omavalitsustes kõikide küsitluses valikus olnud meetodite kasutamise maht, sh on suurenenud otsene suhtlus kaasajate ja kaasatute vahel, st toimub rohkem ühiseid arutelusid (2013 - 38%, 2017 - 47%) ja kohtumisi peredega (2013 - 34%, 2017 - 43%).

Koolis jagatud paberankeeti nimetas 30% vastanutest (2013. aastal vastavalt 22%). Koolis küsitakse laste arvamust ka suuliselt:

„Koolitunnis suuliselt“.

Koolis jagatud paberankeediga on puutunud kokku rohkem venekeelsed õpilased (vastavalt 45% ja 23%).

Posti teel laste ja noorte küsitamine ei ole endiselt populaarne, vastajatest 7% kinnitas, et tema arvamust on küsitud antud viisil:

“Pandi postkasti, linnalehe vahele”.

Huvitav erinevus on keelegrupiliselt, nimelt kinnitab 25% venekeelsetest vastajatest, et nende poole on pöördutud posti teel, samas kui eestikeelsete laste hulgas viitab vaid 5% vastavale kogemusele.

Oma vastust soovisid täpsustada neljandik vastanutest, kellest enamik kinnitas taaskord, et nende arvamust **ei ole küsitud**:

„Ei ole veel“; „Ei ole küsitud“.

Noor arvab:

„Inimesed kas linna- või vallavalitsusest võiksid käia koolitundides ja rääkida seal sellest, et neil on võimalus oma arvamust avaldada ja siis ka küsida noorte käest, mis on nende jaoks murekohad ja mida võiks ning saaks kodukohas parandada.“

16-aastane tüdruk Põltsamaalt

„Rohkem küsitlusi noortele, teemade kohta mis neid puudutavad.“

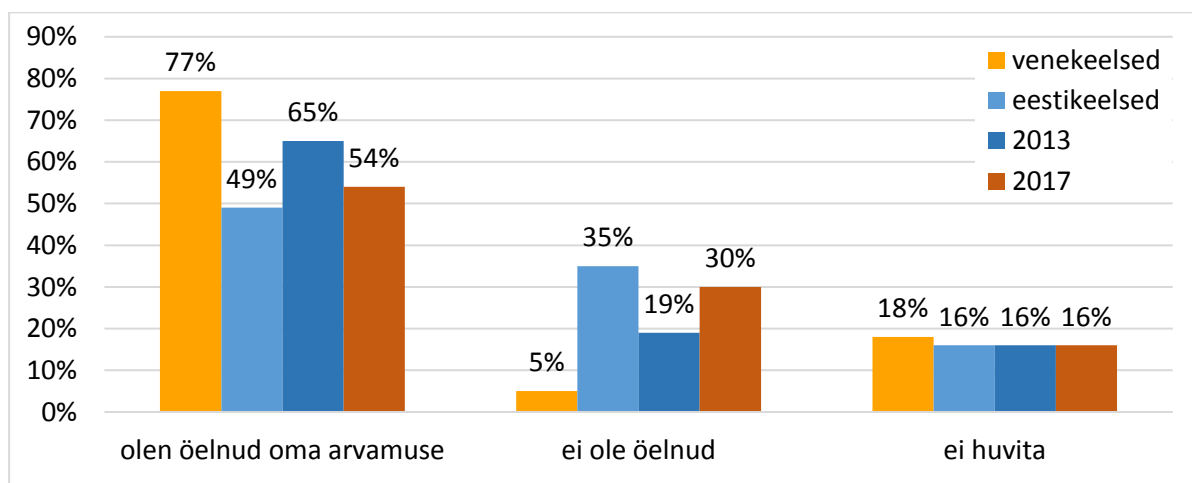
16-aastane poiss Laekverest

„Võiks olla vabam üleüldiselt noorte kaasamisel, minu jaoks on paljudel programmidel jms konkreetsed vanusepiirangud. Sama kehtib ka kogukonna edendamisel. Leian, et aitaksid erinevad ühiskondlikud avalikud debatid noorte kaasamise kohta, mõni kampaaniagi oleks ehk efektiivne.“

17-aastane tüdruk Tartust

2.6. Arvamuse avaldamine

Joonis 15. Arvamuse avaldamine kui on seisukohta küsitud

Küsimusele *“Mida oled vastanud, kui Sinult on küsitud arvamust kohaliku elu korraldamise osas?”* vastates kinnitas **54%** lastest ja noortest, et nad on küsitluse korral **öelnud oma arvamuse** kohaliku elu korraldamise osas. **Kolmandik** (30%) **ei ole oma arvamust avaldanud** ning **16%** kinnitab, et neid antud teema **ei huvita**.

Võrreldes 2013. aastaga küsitlusega on **vähenenud laste ja noorte osakaal, kes on avaldanud oma arvamust kohaliku elu korraldamise osas** (2013 - 65%, 2017 - 54%). Tulemused kinnitavad p. 2.3. ilmnenu tendentsi, et mõnevõrra on vähenenud laste ja noorte valmisolek kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida (2013 – 54%; 2017 – 45%).

Keelegrupiliselt ilmneb, et **venekeelsete laste aktiivsus on oluliselt suurem oma arvamuse avaldamise osas**, küsitlusele vastanud venekeelsetest lastest ja noortest kinnitas 77%, et nad on avaldanud arvamust juhul kui nende käest on küsitud arvamust kohaliku elu korralduse osas. Samas eestikeelsetest vastajatest oli arvamust avaldanud sellisel juhul 49%. Samas võis tulemuste puhul teatud rolli mängida ka asjaolu, et venekeelsete vastajate keskmine vanus oli 14,5 aastat ja eestikeelsetel 13,3 aastat.

Noor arvab:

„Kuulake lapsi!“

13-aastane poiss Ardust

„Ma arvan, et vajalik oleks luua sellised noortekeskused, kus lapsed vanuses 12-18 saaksid informatsiooni riigi elatustasemest ning arengust ning pärast suudavad väljendada oma arvamust oma kodukoha suhtes. Mõned võivad öelda, et lapsed ei saa poliitikast aru ega saa olla kasulikud oma riigi eluolu edendamises. Võimalik, et ühelt poolt on see õige. Samas tulevikus on järelkasvul oluline mõju riigi poliitilisel maastikul. Sooviksin ära märkida, et koolid peaksid samuti võimaldama kohtumisi erinevate mõjukate inimestega, et noored võtaksid eeskju ning seaksid endale uusi eesmäärke.“

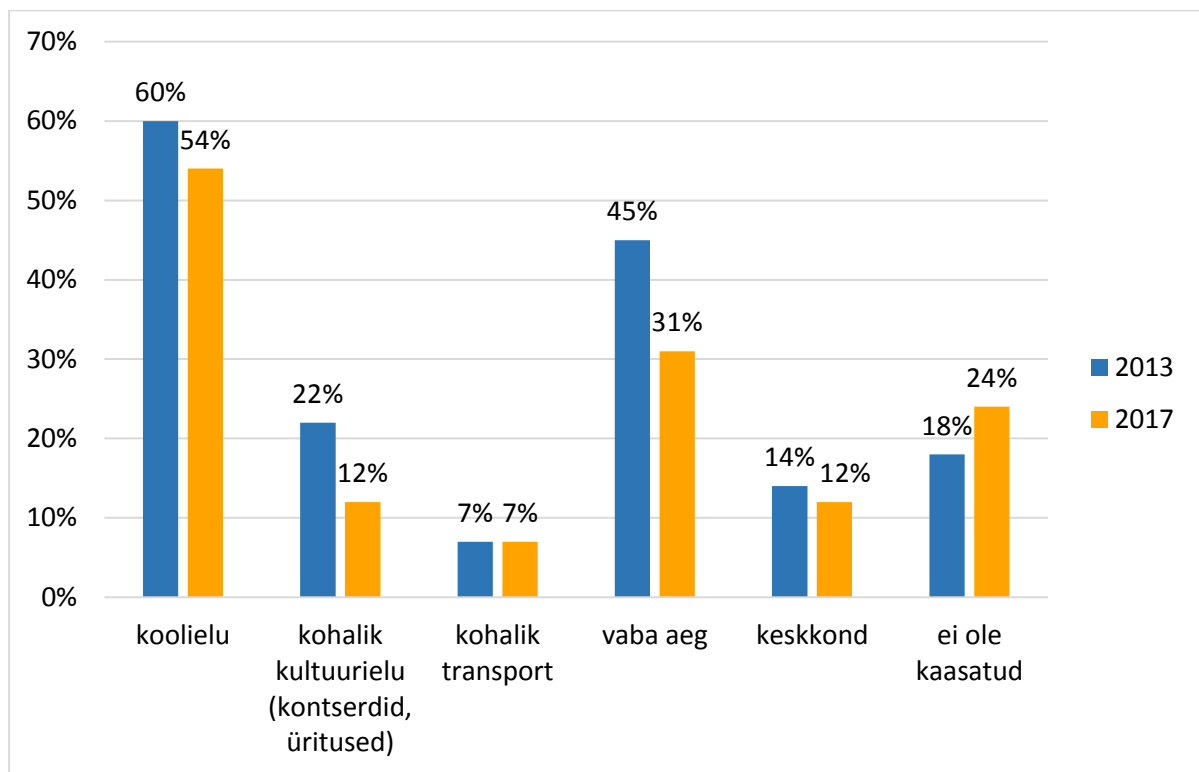
17-aastane tüdruk Tallinnast

„Peaks rohkem arvesse võtma mida lapsed/noored ka väidavad ja millised on nende plaanid. Võiks rohkem lasta otsustada!“

13-aastane tüdruk Tartust

2.7. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad

Joonis 16. Laste ja noorte kaasamise valdkonnad

Üle poole (54%) küsitluses osalenud lastest ja noortest on vastanud kodukohaga seotud küsimustele, mis puudutavad **koolielu**. **Kolmandik** (31%) vastanutest kinnitavad, et on täitnud küsimustikku või vastanud muul viisil **vaba ajaga** seotud küsimustele. Vastajatest **12%** on sõna sekka öelnud **kohalikkultuurielu** (kontserdid, üritused jne) ja **kohalikkuskeskkonda** puudutavates küsimustes:

“Koolis tehti küsimustik selle kohta, millised võiksid olla tingimused/atmosfäär riidepoes”.

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusega on vaid **7%** vastanutest on vastanud küsimustele **kohaliku transpordi** kohta⁸.

Laste ja noorte vastused kaasamise valdkondade osas peegeldavad samu tendentse, mis ilmnisid omavalitsustele suunatud küsitlusest (vt p. 1.2.). Kui vaba aja ja koolielu osas on omavalitsuse aktiivsus laste ja noorte küsitlemisel võrreldes 2013. aastaga mõningal määral vähenenud, siis oluliselt vähem küsitakse laste ja noorte arvamusi kohaliku kultuurielu (2006 - 79%, 2013 - 56%, 2017 - 51%), keskkonna (2006 - 34%, 2013 - 19%, 2017 - 12%) ning kohaliku transpordi küsimustes (2006 - 29%, 2013 - 15%, 2017 - 8%).

⁸ Käesoleva küsimuse vastused kinnitavad taaskord 2012. aastal läbiviidud Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, mille kohaselt üldisemates küsimustes, nagu lapsi puudutavate poliitiliste otsuste tegemisel ning ühistranspordi ajagraafikute kujundamisel, on laste enda hinnangul sõna sekka saanud öelda vaid napilt üle kümnendiku vastanutest.

Veerand lastest ja noortest ei ole vastavaid küsimustikke täitnud, ega muul moel ei ole nende arvamust kohaliku elu puudutavates küsimustes uuritud:

„Ei ole antud võimalust täita mingit ankeeti“.

Noor arvab:

„Iga kodukoha muutmise mõtte võiks läbi arutada ka lastega.“

11-aastane tüdruk Piritalt

„Võiks rohkem küsitlusi olla ja saaksime oma arvamust avaldada.“

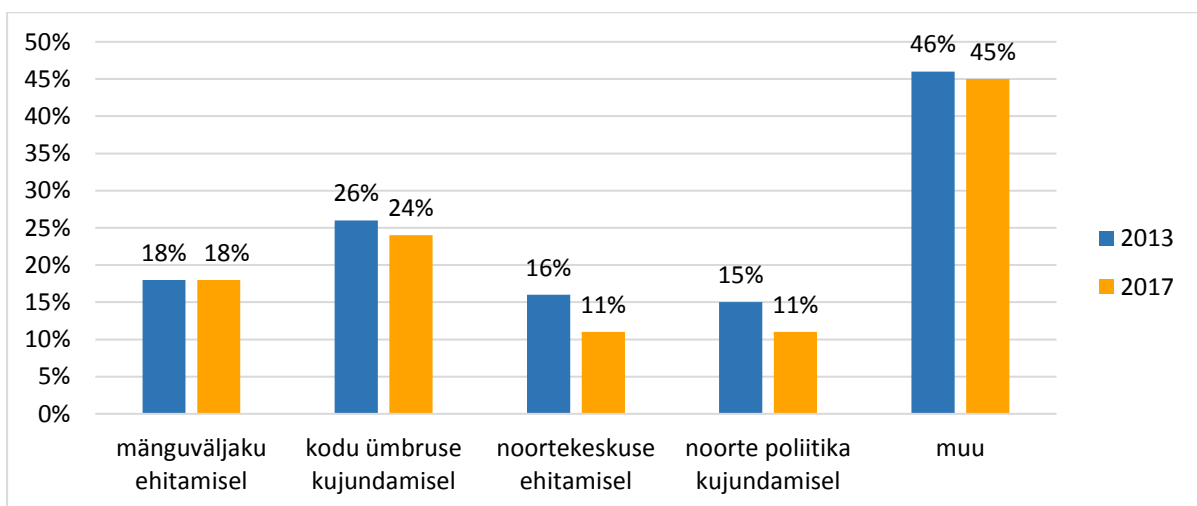
12-aastane poiss Võhmast

„Ankeete annavad, aga mitte kunagi midagi ei muutu. Arvamust küsitakse väga harva. Kui midagi lubavad teha, siis nad ei tee seda.“

17-aastane poiss Sillamäelt

2.8. Teemad, mille osas laste ja noorte arvamust küsitakse

Joonis 17. Teemad, mille kohta laste arvamust küsitakse

Võrreldes 2013. aasta küsitlusega märkimisväärsed erinevusi teemade osas ei ole. Sarnaselt 2013. aasta küsitlusele kinnitasid ka nüüd ligi **45%** vastajatest, et nende arvamust **ei ole** nimekirjas pakutud teemadel **küsitud**:

„Ei ole küsitud, kuna ma olen laps“; „Pole otseselt küsitud, peab ise aktiivne olema“; „Otseselt ei oska öelda, kuna oma arvamuse avaldamist üldiselt on väga vähe ja ühe inimese ideed ei lähe arvesse“⁹.

Lastest ja noortest **24%** kinnitas, et nende arvamust on küsitud **kodu ümbruse kujundamisel**:

„Mida teha talgutel“; „Mälestusmärgi püstitamisel“,

sealhulgas **erinevate objektide ehitamisel**:

⁹ Käesoleva küsimuse vastused kinnitavad taaskord 2012. aastal läbiviidud Praxise ja lasteombudsmani monitooringu tulemusi, et koduvälistes asjades laste sõnaõigus kahaneb.

„Koortepargi ehitamisel“; „Meelelahutuskeskuse ehitamisel“; „Mida ehitada noorte jaoks“.

Mänguväljaku ehitamise kohta on küsitud **18%** vastanutelt, näitena toodi:

„Skatepargi ehitamisel“.

Küsitlusele vastanutest oli **11%** vastanud küsimustele **noortekeskuse**:

“Noortemaja projekti kirjutamisel”

ja **noorte poliitika kujundamisega seoses**:

„Vabaaja sisustamine“.

Samuti nimetas üks laps, et teda on küsitletud haldusreformiga seonduvalt:

“Valla liitumine”.

Eraldi töid vastajad välja **kooliga seotud teemad**, mille osas arvamust on küsitud:

“Koolide ühinemine”; „Kooliüritused”; “Riigigümnaasium”.

Noor arvab:

„Koolielu korraldamisel võiks rohkem küsida õpilaste arvamust.“

15-aastane tüdruk Tõrvast

„Noorte arvamust võiks eriti arvestada noortele suunatud asutuste/rajatiste rajamisel. Noortel peaks olema õigus vähemalt oma arvamust avaldada.“

15-aastane poiss Tallinnast

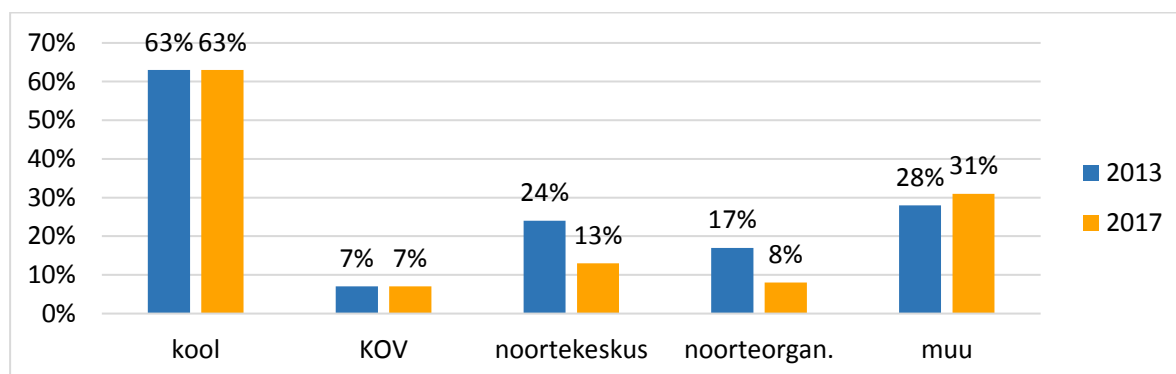
„Kui midagi on sinu kodukohas kavas ehitada või korraldada võiks saata mingi kirja nendele kes seal elavad ja seal võiks olla vanemate arvamuse avaldamise koht ja laste/noorte arvamuse avaldamise koh.t“

12-aastane Tartust

2.9. Asutused ja organisatsioonid, kus laste ja noorte arvamust arvestatakse

Veidi alla kahe kolmandiku (63%) vastajatest kinnitas, et nende arvamust on arvesse võetud **koolis**. Antud tulemus on kooskõlas ka küsimusega „Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis“(vt p. 2.5.), mille vastustest selgus, et 54% vastajalt on arvamust küsitud koolis. Keelegrupilises võrdluses selgus, et **venekeelsetes koolides arvestatakse laste arvamusega laste ja noorte hinnangul veidi rohkem** kui eestikeelsetes koolides (vastavalt 70% ja 61%).

Joonis 18. Laste arvamustega arvestavad asutused

Veidi alla kahe kolmandiku (63%) vastajatest kinnitas, et nende arvamust on arvesse võetud **koolis**. Antud tulemus on kooskõlas ka küsimusega „*Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis*“ (vt p. 2.5.), mille vastustest selgus, et 54% vastajalt on arvamust küsitud koolis. Keelegrupilises võrdluses selgus, et **venekeelsetes koolides arvestatakse laste arvamusega laste ja noorte hinnangul veidi rohkem** kui eestikeelsetes koolides (vastavalt 70% ja 61%).

Paraku ilmneb kordusküsitlusest, et võrreldes 2013. aasta tulemustega on vähenenud laste ja noorte arvamusega arvestamine nii noortekeskustes (2013 - 24%, 2017 - 13%) kui ka noorteorganisatsioonides (2013 - 17%, 2017 - 8%). Antud vastused on ootuspärased, kuna samades proportsioonides on laste ja noorte arvamust ka neis küsitud. Nimelt võrreldes 2013. aastaga on oluliselt vähenenud noorteorganisatsioonide ja noortekeskuste aktiivsus noorte küsitlemisel seoses kohaliku elu korraldamisega. Noorteorganisatsioone mainib 7% ja noortekeskusi küsitlejana mainib oma vastustes 12% lastest ja noortest:

“Ei ole otseselt küsitud, aga noortekeskuses on sellest räägitud”.

Ainult 7% vastajate hinnangul on nende arvamust arvesse võetud **kohalikus omavalitsuses**. Huvitav on tõdeda, et laste ja noorte hinnangul on nii koolis kui ka omavalitsuses laste arvamusega arvestamise osakaal jäänud võrreldes 2013. aastaga samale tasemele. Samas omavalitsuste küsitlusest ilmnis omavalitsuste aktiveerumine laste ja noorte kaasamisel võrreldes 2013. aastaga.

Ligi **kolmandik** vastajatest tõdes, et nende arvamust **ei ole kohaliku elu korraldamises arvesse võetud** (põhjus: ei ole küsitud, ei ole tagasisidet antud):

“Pole küsitudki”; “Ei tea, kas on arvesse võetud”; “Minu arvamust ei kuulu keegi”.

Noor arvab:

„Võiks rohkem noori kaasata valla tegevustesse ja noorte keskuse tegevustesse.“

15-aastane tüdruk Varstust

„Noori peaks vallavolikogu istungitele kaasama, et ka nemad saaksid oma kodukoha asjus kaasa rääkida, lisaks ka koolisiselt rohkem kaasata, nt ümarlauad jne.“

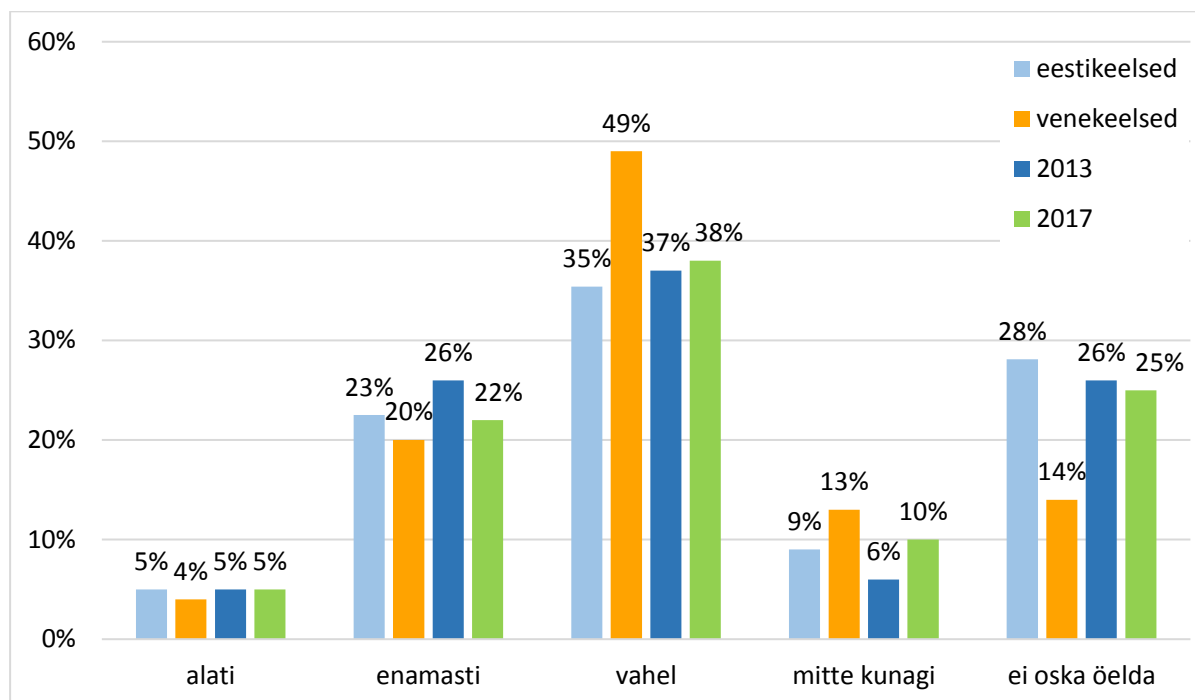
16-aastane poiss Tapalt

„Laste ja noorte arvamust tuleks võtta arvesse ning "kohelda" seda võrdväärsema täiskasvanute vaatepunktidega.“

15- aastane tüdruk Tallinnast

2.10. Laste ja noorte arvamusega arvestamise sagedus

Joonis 19. Arvamusega arvestamise sagedus

Suure osa laste jaoks oluline see, et neid ära kuulataks ja ka arvesse võetaks¹⁰. Küsitluses osalenud lastest ja noortest **5%** kinnitab, et **nende arvamusega on** kohaliku elu korraldamisel **alati arvestatud**, **22%** vastanutest tõdeb, et nende arvamust on arvestatud **enamasti**. **Vahel** on laste ja noorte arvamust arvesse võetud **38%** juhtudel, ning **mitte kunagi** ei ole arvamust arvestatud **10%** vastajate kinnitusel (2013. aastal oli vastav näitaja 6%).

Neljandik (25%) vastanutest **ei oska öelda**, kas nende arvamust kohaliku elu korraldamisel on arvesse võetud. Eelnimetud tulemust saab seostada asjaoluga, et nende käest ei ole arvamust küsitud (vt p. 2.6. ja 2.7.), või ei ole neile tagasisidet antud (vt p. 2.11.). Võrreldes 2013. aastaga on olukord jäänud samaks, ka keelegrupiliselt ei ole olulisi erinevusi välja tuua.

Noor arvab:

„Arvestage ja käituge noortega samamoodi nagu täiskasvanutega.“

14-aastane tüdruk Lihulast

„Rohkem suhtlust ja noortesse hästi suhtumist ja arvestamist.“

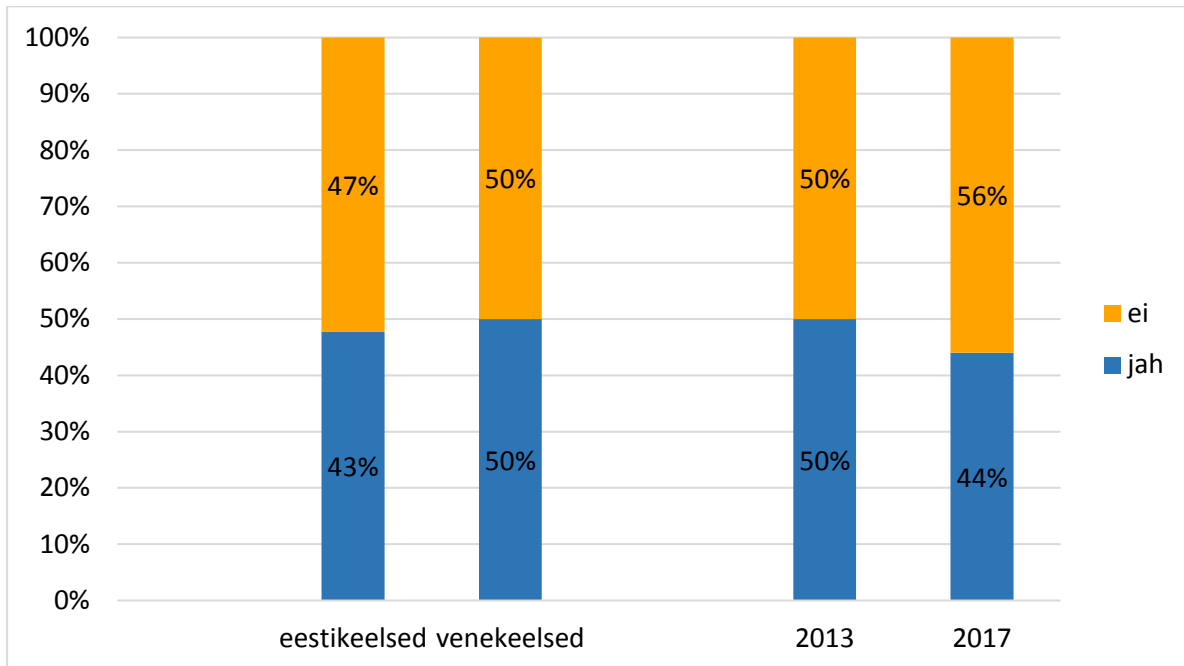
17-aastane tüdruk Loolt

¹⁰ Ka Praxise ja lasteombudsmani monitooring (2012) kinnitas, et kaks kolmandikku lastest (69%) ei ole üldse või pigem nõus aga sellega, et lapse arvamust võib küsida, aga seda ei pea arvestama.

2.11. Tagasiside andmine, kui on küsitud laste ja noorte arvamust

Joonis 20. Tagasisidestamine juhul kui on arvamust küsitud

Lastest ja noortest **56%** kinnitab, **et juhul, kui nende arvamust on küsitud, siis ei ole tagasisidet antud**, kas nende arvamust arvestati või mitte. Küsitlusest selgus, et **venekeelsed lapsed ja noored saavad endi sõnul rohkem tagasisidet** kui eestikeelsed lapsed (vastavalt 50% ja 43%).

Võrreldes 2013. aasta küsitlusega ilmneb paraku tendents, et vähenenud on omavalitsuste aktiivsus tagasisidestamisel (2013 - 50%, 2017 - 44%). Seega on laste ja noorte kaasamise puhul senisest rohkem vaja pöörata tähelepanu ka tagasisidestamisele. Juhul kui küsida laste ja noorte arvamust, on kindlasti vaja anda neile ka tagasisidet, kas nende arvamust on arvesse võetud, või põhjendada, miks nende arvamust arvesse ei võetud.

Noor arvab:

„Kui koolis on toimunud suurem küsitlus (koolitoidu, ruumide vms korra kohta), siis võiks teha direktor/keegi muu terve kooli ees väikse kokkuvõtte küsitluse tulemustest ja rääkida asjadest, mida nad selle põhjal muuta kavatsevad. Muidu pole nendel küsitlustel mingit mõtet, nt kui kirjutasime mõni kuu tagasi, et koolitoitudes on juuksekarvad tihti, siis praeguseks hetkeks pole midagi muudetud, kokad käivad ikka sööklas ringi, juuksed mütsi alt väljas.“

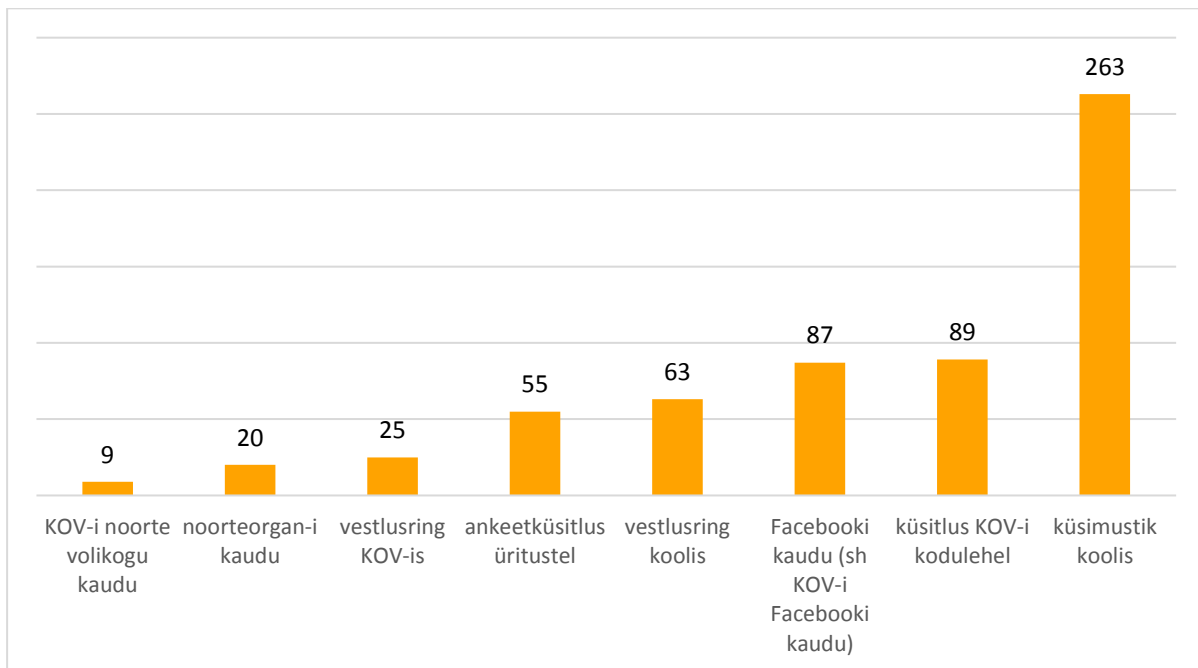
14-aastane tüdruk Lääne-Eestist

„Küsitlused kodu vallas toimuva kohta ning tagasisidet sellest, mis on muudetud vastavalt küsimuste tulemusele.“

18-aastane poiss Loolt

2.12. Mil viisil lapsed tahaksid arvamust avaldada?

Joonis 21. Eelistatud viisid arvamuse avaldamiseks (2017)

Sarnaselt 2013. aasta küsitlusele selgub, et sõltumata emakeelest eelistavad lapsed ja noored **pigem ankeete ja küsimustikke** kui arutelu-vormis arvamuse selgitamist. Lapsed ja noored eelistavad oma arvamust kohaliku elu puudutavatele küsimuste kohta avaldada ennekõike vastates **küsimustikule koolis**.

Kuna lapsed ja noored eelistavad internetti (sh sotsiaalmeediat) suhtlusvahendina aina rohkem, siis ei ole üllatav, et nad sooviksid oma arvamust avaldada ka **küsitluses kohaliku omavalitsuse kodulehel**¹¹ või **Facebooki kaudu** (sh kohaliku omavalitsuse Facebooki lehe kaudu). Mitmed vastajad eelistavad anonüümsust arvamuse avaldamisel:

“Läbi interneti küsimustiku, mis on anonüümne”.

Samas on peaaegu sama populaarne eelistus **ankeetküsimustikud üritustel**.

Laste ja noorte kaasamisel on vaja kindlasti arvesse võtta ka keelegrupilisi eelistusi. Mitmed küsimustikule vastanud vene keelt kõnelevad lapsed ja noored eelistaksid arvamust avaldada hoopis **Vkontakte** (www.vk.com) keskkonnas.

Samas on vestlusringide pooldajaid piisavalt palju, et koolides ja omavalitsustes taolist kaasamisviisi laste ja noorte arvamuse selgitamiseks senisest enam võimaldada ja kasutada:

“Jutu sees, inimesega realselt koos olles”,

Positiivne, et omavalitsustele suunatud küsitluse tulemused kinnitavad otsesuhtluse suurenemist võrreldes 2013. aastaga – individuaalselt laste poole pöördumine (2013 - 50%, 2017 - 67%) ja laste kaasamine perede kaudu (2013 - 30%, 2017 - 43%). **Arutelude puhul eelistavad lapsed ja noored vestlusringi koolis**, oluliselt vähem populaarsem on **vestlusring kohalikus omavalitsuses**.

¹¹ Aastal 2013. korraldatud küsitluse digitaalsete ja käsikirjaliste vastuste võrdlusel ilmnis asjaolu, et digitaalselt vastates on lapsed ja noored avameelsemad, ning seega ka aktiivsemad avatud küsimustele vastamisel.

Kõige vähem eelistavad lapsed ja noored avaldada oma arvamust kohaliku elu korralduse kohta noorteorganisatsiooni või kohaliku omavalitsuse juures tegutseva noorte volikogu (noortekogu) kaudu.

Noor arvab:

„Teha küsimustikke ja teha arutlusringe näiteks koolis.“

14-aastane tüdruk Tartust

„Võiks olla erinevad organisatsioonid, kus saaksid lapsed ja noored kaasa rääkida.“

13-aastane tüdruk Parksepat

„Inimesed kas linna- või vallavalitsusest võiksid käia koolitundides ja rääkida seal sellest, et neil on võimalus oma arvamust avaldada ja siis ka küsida noorte käest, mis on nende jaoks murekohad ja mida võiks ning saaks kodukohas parandada.“

16-aastane tüdruk Põltsamaalt

2.13. Kogukonnas tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid

Ligi neljandik vastajatest tõdes, et nende kodukohas laste ja noortega seotud organisatsioone **ei ole** või **nad ei ole teadlikud** organisatsioonide tegevusest. Samas oli vastajate hulgas ka neid, kes kinnitasid, et nad ei ole huvitatud taolistest organisatsioonidest. Seega kohalikul tasandil tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid peaksid ennast rohkem nähtavamaks tegema ja oma tegevust kohalikul tasandil senisest enam tutvustama.

Pooled vastajad kinnitavad, et nende kogukonnas tegutseb **kohalik õpilasesindus**. **Kokku 40%** vastajatest nimetab **noortekogu** ja **noortevolikogu**. Võrreldes 2013. aasta küsitlusega on vähenenud laste osakaal, kes kinnitab, et nende kodukohas tegutsevad skaudid ja gaidid (aga ka noorkotkaid ja kodutütred). Mainitakse ka kohalikku väitlusklubi, samuti näiteks: 4H noorteorganisatsioon, poliitilised noorteorganisatsioonid, ELO.

Noor arvab:

„Ma arvan, et paljud noored ei tea, et kuskil on mingid organisatsioonid ning selle tõttu nad ei osale nendes, peaks rohkem rääkima neile, et nad saavad kuskil osaleda.“

14-aastane tüdruk Tallinnast

„Veel võiks rohkem noorteorganisatsioone tutvustada ja neile rohkem tuntuks tekitada.“

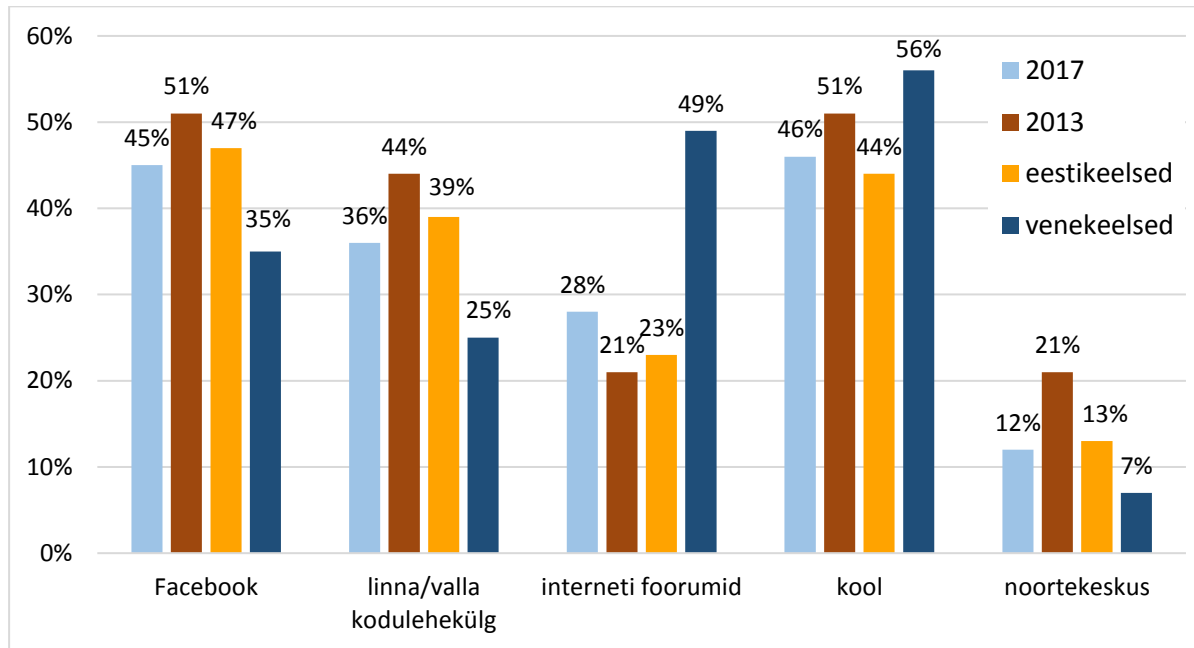
16-aastane tüdruk Põltsamaalt

„Oleks maakohas noortele mõni ringki, saaks kuskil oma arvamust avaldada.“

10-aastane tüdruk Lehtsest

2.14. Laste ja noorte infoallikad

Joonis 22. Laste ja noorte infoallikad

Sarnaselt 2013. aasta tulemustega saavad ja leiavad lapsed ning noored kõige rohkem infot kodukohas toimuva kohta koolist ja Facebookist. **Veidi alla poole** (45%) lastest ja noortest kasutab infoallikana **Facebooki**, kusjuures eestikeelsete laste hulgas on Facebook populaarsem (vastavalt 47% ja 35%)¹². Sarnaselt 2013. aastal korraldatud küsitlusele märkisid ka nüüd mõned vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest infoallikaks, kust saada infot kodukohast toimuva kohta, **Vkontakte** (www.vk.com) keskkonna.

Kui Facebooki kasutamine infoallikana on võrreldes 2013. aastaga mõnevõrra vähenenud (2013 - 51%, 2017 - 45%), siis **interneti foorumite osakaal infoallikana on suurenenud** (2013 - 21%, 2017 - 28%), kusjuures venekeelsed lapsed ja noored leiavad/otsivad sealt infot kodukohas toimuva kohta suisa kaks korda rohkem kui eestikeelsed lapsed (vastavalt 49% ja 23%).

Samas suurusjärgus Facebookiga nimetavad vastajad infoallikana **kooli**, kokku **46%** küsitluses osalenud lastest ja noortest saab oma info kohaliku elu kohta just **koolist**. Taaskord ilmneb oluline vahe keelegrupiliselt, kui venekeelsetest lastest 56% saab info koolist, siis eestikeelsetest lastest ja noortest nimetas infoallikana kooli 44%. Küsitlusest selgus ju ka, et venekeelsed lapsed on võrreldes eestikeelsete laste ja noortega saanud rohkem infot kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida/arvamust avaldada koolist (vastavalt 63% ja 46%).

Sarnaselt p. 2.9. ja 2.13. tulemustele ilmneb **noortekeskuste kui infojagajate osakaalu vähenemine** (2013 - 21%, 2017 - 12%). Keelegrupiliselt saab noortekeskusest infot kodukohas toimuva kohta 13% eestikeelsetest ja ainult 7% venekeelsetest vastajatest.

Kohaliku omavalitsuse kodulehekülge on vastavalt p. 2.15. külastanud **57%** vastanud lastest ja noortest, infoallikana kasutab seda **36%** (kusjuures vaid 25% venekeelsetest vastajatest). Võrreldes 2013. aastaga on langenud laste ja noorte poolt kohaliku omavalitsuse kodulehe

¹² Sama tähelepanek ka eelmistes MTÜ Lastekaitse Liit 2012-2016 korraldatud laste osaluse ja kaasamise uuringutes.

külastamise tendents (2013 - 79%; 2017 - 57%), kui ka osakaal infoallikana (2013 - 44%; 2017 - 36%). Eelnev kinnitab taaskord, et omavalitsused peavad oma koduleheküljed (soovitavalt koos laste ja noortega) üle vaatama, et muuta need lastele ning noortele atraktiivsemaks.

Paljud vastajad soovisid oma vastust täpsustada. Vastustest selgub, et mitmed lapsed ja noored saavad infot kodukohas toimuva kohta **läbi otsese suhtluse**:

„Sõpradelt“; „Vanematelt“; „Info teistelt kohalikelt“, „Noortevolikogu istungitelt“.

Ka **tänavapildis** olev teave jääb lastele aeg-ajalt silma:

“Valla infotulbalt”; “Plakatid”; “Kuulutustelt”; “Reklaam”; “Infostendilt”; “Teatelehel”.

Lisaks kohaliku omavalitsuse kodulehele nimetavad mõned lapsed infoallikatena ka muid **kohaliku elu häälekandjaid** ja meediakanaleid tervikuna.

Noor arvab:

Võiks koolis toimuda koosolekuid, kus tutvustatakse neid asju.“

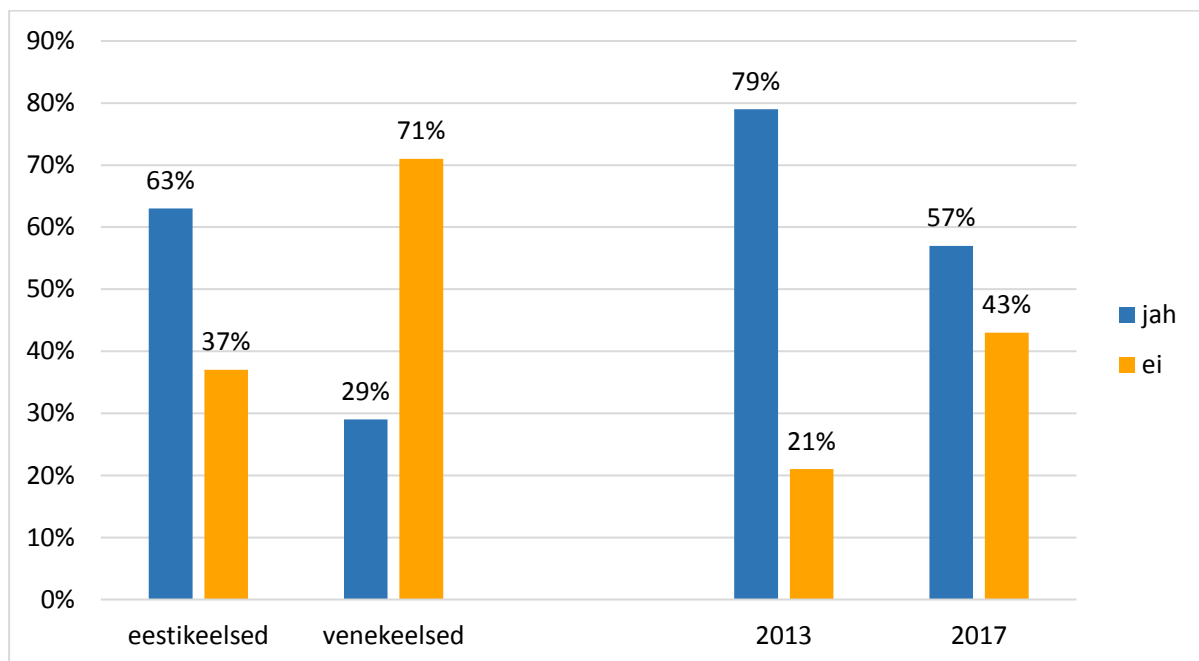
13-aastane tüdruk Pärnust

„Kirjutada sotsiaalmeedias sellistest võimalustest.“

10-aastane poiss Tallinnast

2.15. Kodukoha (linna/valla) kodulehekülje külastatavus laste ja noorte poolt

Joonis 23. Kodukoha KOV-i kodulehekülje külastatavus

Võrreldes 2013. aastaga on **vähenenud laste ja noorte osakaal, kes on külastanud oma kodukoha (valla/linna) kodulehte**. Kui 2013. aastal vastanutest 79% kinnitas, et nad on kodulehte külastanud, siis käesolevale küsitlusele vastanud lastest ja noortest on oma elukoha omavalitsuse kodulehte külastanud vaid **57%**.

Küsitlus kinnitas taaskord, et omavalitsused peavad senisest enam pöörama tähelepanu venekeelsetele lastele ja noortele suunatud kommunikatsioonile, lausa **71%** küsimustikule vastanud vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest ei ole oma kodukoha kodulehte külastanud.

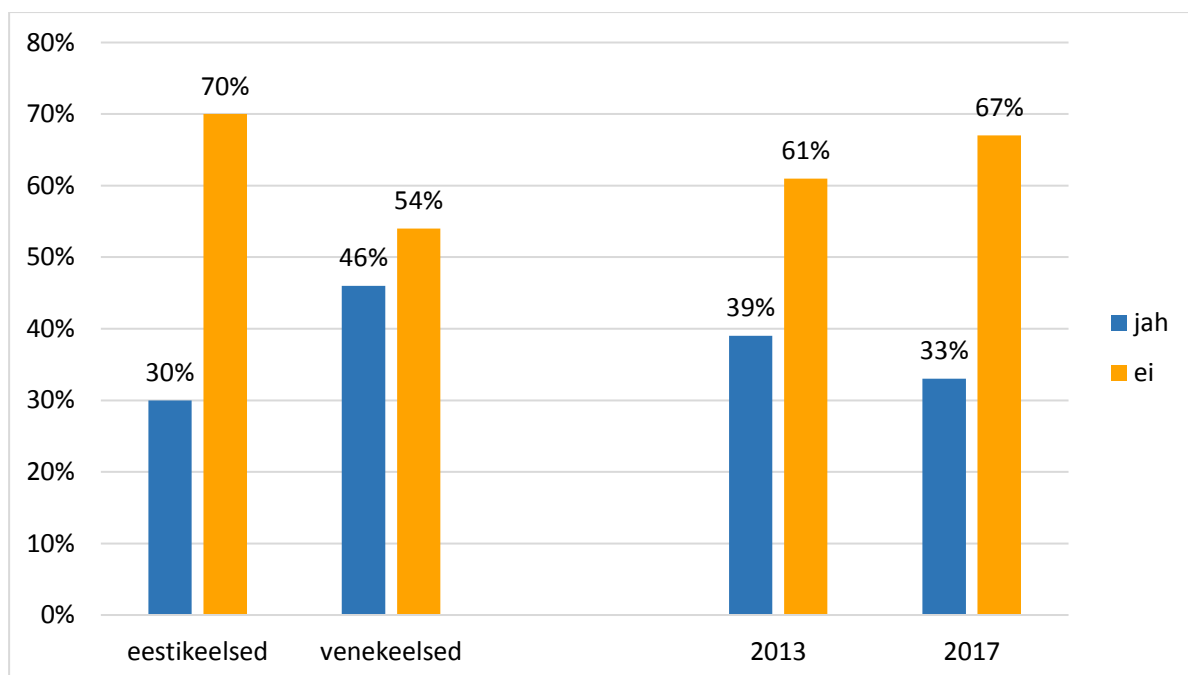
Noor arvab:

„Selleks võiks olla eraldi kodulehekülg, kust saab ürituste ja muude asjade kohta teada, mis igas vallas või linnas toimub.“

14-aastane tüdruk Loot

2.16. Laste ja noorte teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist

Joonis 24. Teadlikkus ÜRO Lapse õiguste konventsioonist

Hoolimata asjaolust, et Eestis ratifitseeriti ÜRO Lapse õiguste konventsioon 1991. aastal ja põhikooli riiklik õppekava näeb ette konventsiooni tutvustamise, kinnitab ainult **33%** küsitlusele vastanud lastest ja noortest, et nad **on teadlikud** rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavast ÜRO lapse õiguste konventsioonist.

Paraku tuleb tõdeda, et võrreldes 2013. aastal läbi viidud küsitlusega on laste teadlikkuse tase lapse õiguste konventsioonist mõnevõrra madalam (2013 - 39%, 2017 - 33%). Seega on senisest enam vaja ühiskonnas vaja teha lapse õiguste alast teavitustööd (sh vene keeles), ning tutvustada lastele ja noortele lapse õiguste konventsiooni, kui rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavat dokumenti, erinevatel viisidel ja vormides.

Küsitlus kinnitas taaskord¹³ venekeelsete laste kõrgemat teadlikkuse taset ÜRO lapse õiguste konventsioonist (vastavalt 46% ja 30%). Suuremat teadlikkuse taset lapse õigustest kinnitas ka käesoleva küsitluse p. 2.2., st vene keelt emakeelena rääkivad lapsed on ka oma õigusest

¹³ Sama tendents ka 2014. aastal MTÜ Lastekaitse Liit poolt korraldatud küsitluses „Laste osaluse toetamine ja kaasamine koolis“. Vaata lähemalt: <http://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2015/10/Laste-ja-noorte-osalus-ja-kaasamine-koolis.pdf>

kohaliku elu korralduse osas arvamust avaldada teadlikumad (71%) kui eestikeelsed lapsed (61%).

2.17. Laste ja noorte ettepanekud kaasamise ja osalemise edendamiseks

Igal küsimustikule vastanud lapsel ja noorel oli võimalus kirja panna oma arvamus, kuidas laste ja noorte osalemist ja kaasamist edendada. Positiivne on tõdeda, et nii paljud vastajad soovisid oma arvamust laste ja noorte osalemise ja kaasamise teemal avaldada. Alljärgnevalt on laste ja noorte ettepanekud märksõnumitena:

Järgnevalt on grupeeritud laste ja noorte ettepanekud (kursiivis, kirjaviis muutmata) laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks.

Lapsed ja noored soovivad, et nende ettepanekuid võetaks kuulda ja arvesse. Mitmed vastajad rõhutavad, et kui laste ja noorte arvamust ning ettepanekuid rohkem kuulataks, osaleksid lapsed ka rohkem.

„Et täiskasvanud kuulaksid lapsi ja arvestaksid nende arvamustega.“

9-aastane tüdruk Rakverest

„Noori tuleb kuulata ja neile sõna anda.“

17-aastane tüdruk Tartust

„Ma arvan, et on vaja rohkem huvi tunda, mida noored soovivad.“

16-aastane poiss Sillamäelt

„Noored on meie tulevik ja nendega tuleks arvestada.“

15-aastane poiss Muugalt

Lapsi ja noori on vahel vaja juhendada ja julgustada oma arvamust avaldama

„Rohkem julgust anda lastele.“

15-aastane poiss Varstust

„Selgitada lastele, et neil on õigus avaldada arvamust.“

16-aastane tüdruk Tallinnast

„Suunata ja julgustada noori oma ettepanekuid välja ütleva.“

16-aastane tüdruk Nõmmelt/Tallinn

Arvamuse avaldamine eeldab ka täiskasvanute poolt lugupidavat suhtumist lastesse ja nende esitatud ettepanekutesse. Rohkem usaldamist

„Rohkem lugupidavat käitumist täiskasvanutelt.“

16-aastane tüdruk Kanepist

„KÜSIJA SUU PIHTA EI LÖÖDA!“

11-aastane tüdruk Tartust

„Anda noortele võimalus.“

15-aastane poiss Tallinnast

„Usaldage.“

13-aastane poiss Roosna-Allikult

Selleks, et lapse ja noored oleksid aktiivsemad otsustusprotsessides osalema, on vaja teha kaasamine (sh teemapüstitus) laste ja noorte jaoks huvitavaks

„Teha see neile huvitavaks ja kaasahaaravaks.“

15-aastane tüdruk Tallinnast

„Lastes ja noortes tuleb eelkõige tekitada huvi ning siis hakkavad lapsed osalema erinevatel üritustel ning neid ka ise korraldama.“

16-aastane poiss Tallinnast

„Panna lapsi huvituma asjades osalemises.“

15-aastane tüdruk Aserist

„Peaks leidma viise, kuidas noortes rohkem huvi äratada.“

17-aastane poiss Loolt

Venekeelsetelt lastelt ja noortelt tuli rohkem tagasisidet, et laste ja noorte kaasamise puhul võiks olla rohkem motivaatoreid, nt jagatakse komme või mingeid muid väikeseid auhindu.

„Korraldada noortele huvitavaid üritusi erinevate auhindadega.“

17-aastane poiss Sillamäelt

Laste ja noorte kaasamine peab olema järjepidev ja süsteemne

„Peab olema kogu aeg, et oleks harjumus.“

17-aastane poiss Võrust

„Laste(noortevolikogu esindajate) kuulamine volikogu koosolekul.“

15-aastane tüdruk Paidest

„Noori peaks vallavolikogu istungitele kaasama, et ka nemad saaksid oma kodukoha asjus kaasa rääkida, lisaks ka koolisiseselt rohkem kaasata, nt ümarlauad jne.“

16-aastane poiss Tapalt

„Tuleks otsida aktiivseid noori, kellel oleks huvi oma kodukoha paremaks muutmiseks.“

14-aastane tüdruk Loolt

Oluline, et osalusvõimalus antakse kõigile, mitte ainult laste ja noorte esindusorganisatsioonidele

„Nad võiksid noortega arvestada rohkem ja mitte ainult õpilasesindust.“

12-aastane tüdruk Kuustest

Samas leiavad mitmed vastajad, et lapsed ning noored peavad olema ka ise julgemad ja aktiivsemad, et oma arvamust avaldada

„Lapsed ja noored peaksid olema julgemad ning teadma oma õigusi ja kindlasti panustama kohaliku elu edendamisse.“

17-aastane poiss Tallinnast

„Andke alati võimalikul ajal enda arvamused.“

12-aastane poiss Pärnust

„Olge rohkem aktiivsemad ja aidake elu paremaks muuta.“

16-aastane poiss Loot

Mõned vastajad arvavad, et lastele ja noortele on vaja anda rohkem õigusi ja võimalusi

„Andke lastele rohkem õigusi. Alla 18.“

16-aastane poiss Varstust

„Minu vanustel võiks olla suurem arvamuse avaldamise võimalus.“

14-aastane poiss Lihulast

Lapsed ja noored soovivad, et neid osalusvõimalustest tervikuna rohkem informeeritaks. Vaja on jagada rohkem informatsiooni selle kohta, et lastel ja noortel on võimalik arvamust avaldada. Samas tuleb informatsiooni jagamisel lähtuda ka sihtgrupi vanuselistest erinevustest.

„Noortele võiks paremini tutvustada neile antud võimalusi ja valikuid. Noori võiks rohkem rõhuda kaasa aitamisele ja oma arvamuse avaldamisele.“

15-aastane tüdruk Paidest

„Informeerida noori enne valimisi.“

16-aastane poiss Tallinnast

„Arvan et sellest võiks lihtsalt rohkem infot olla või reklaame et inimesed teaksid üldse sellest.“

14-aastane poiss Tallinnast

„Rohkem rääkida võimalusest osaleda aruteludes.“

15-aastane tüdruk Jõhvist

„Teadlikkust tuleb parandada ja informeerida lapsi ning noori eri üritustest.“

15-aastane tüdruk Tallinnast

„Anda neile rohkem haridust, mis oleks läbi mängude.“

9-aastane tüdruk Rakverest

Paljud lapsed ja noored peavad oluliseks infojagajaks kooli

„Koolis võiks selline info liikuda.“

10-aastane poiss Tallinnast

„Koolid peaksid sellest rohkem rääkima!“

10-aastane poiss Tapalt

„Samuti võiks koolides rohkem loenguid pidada laste arvamusalaldamise võimaluste kohta.“

15-aastane tüdruk Tallinnast

Eelistatud infokanalina mainitakse korduvalt internetti, sealhulgas Facebooki

„Rohkem teha liigutavaid videoklippe, rääkida sellest ja Facebookis reklaamida.“

15-aastane tüdruk Tallinnast

Samas peavad mitmed vastajad oluliseks ka arutelusid koolitunnis, noortekeskuses

„Inimesed kas linna- või vallavalitsusest võiksid käia koolitundides ja rääkida seal sellest, et neil on võimalus oma arvamust avaldada ja siis ka küsida noorte käest, mis on nende jaoks murekohad ja mida võiks ning saaks kodukohas parandada.“

16-aastane tüdruk Põltsamaalt

Märkimisväärne osa küsitluses osalejatest rõhutas vajadust **viia laste ja noorte hulgas läbi rohkem küsitlusi**, mis on iseenesest ka teadlikkuse tõstmise seisukohast olulise tähendusega

„Et teha rohkem ankeete lastele, mis väljendavad nende arvamusi.“

15-aastane tüdruk Tapalt

„Võiks rohkem küsitlusi olla ja saaksime oma arvamust avaldada.“

12-aastane poiss Võhmast

Enamik küsitlusi pooldanud vastajatest eelistab, et küsitlus viiakse läbi koolis

„Teha küsimustikke ja teha arutlusringe näiteks koolis.“

14-aastane tüdruk Tartust

„Koolis läbi viia küsitlusi noorte elu parandamiseks kohalikus omavalitsuses (koolielu, vabaajakeskused jpm).“

16-aastane tüdruk Jõhvist

Eelistatud on ka internetis täidetavad küsimustikud

„Tahaksin vastata arvutis küsitlustele.“

10-aastane tüdruk Tallinnast

Samas kui lastelt ja noortelt küsitakse arvamust kodukoha korralduse kohta, on oluline neile anda ka tagasisidet

„Korraldada rohkem küsimustikke ja nende tulemusi ka vastanute seas levitada.“

15-aastane tüdruk Tallinnast

„Küsitlused kodu vallas toimuva kohta ning tagasisidet sellest, mis on muudetud vastavalt küsimuste tulemusele.“

18- aastane poiss Loolt

Samuti märkis mitu vastajat, et oluline oleks **korraldada vastavasisulisli kampaaniaid** (sh plakatid linnaruumis või saata infot postiga).

Käesolevast küsitlusest selgus, et **noored ei ole noorteorganisatsioonide olemasolust oma kodukandis piisavalt teadlikud**. Ka ettepanekutest ilmes laste ja noorte soov noorteorganisatsioonide osas rohkem informatsiooni saada

„Ma arvan, et paljud noored ei tea, et kuskil on mingid organisatsioonid ning selle tõttu nad ei osale nendes, peaks rohkem rääkima neile, et nad saavad kuskil osaleda.“

14-aastane tüdruk Tallinnast

„Veel võiks rohkem noorteorganisatsioone tutvustada ja neile rohkem tustust tekitada.“

16-aastane tüdruk Põltsamaalt

Vastustest selgub, et lapsed ja noored sooviksid oma kodukohas rohkem **huvitegevuse võimalusi ja neile suunatud üritusi**

„Üritusi noortele suunatud võiks rohkem olla. Inimesed kohtuvad ja uued ideed sünnivad.“

14- aastane tüdruk Tallinnast

„Tuleks rajada rohkem huviringe jne.“

14-aastane poiss Lihulast

„Rohkem sündmusi, kus osalejate vanusevahe jääks lasteaialapsest kuni täiskasvanuni, et võtta arvesse erineva vanuseastmega inimesi ja arvestada nende soovide ja prioriteetidega.“

16-aastane tüdruk Lihulast

„Rohkem üritusi, mis kutsuks noori kodust välja ja samas oleks ka neil huvitav ja hea.“

15-aastane tüdruk Tõrvast

„Kindlasti võiks olla mingeid selliseid üritusi, kus kõik saaksid olla võimalikult vabad, rääkida kellega soovivad ja mida soovivad. Tänapäeval on väga palju noori kinnised ja ei julgegi oma arvamust avaldada. Aga kui oleks rohkem üritusi, mis lähendaksid noori inimesi, oleksid kõik palju julgemad ja elurõõmsamad.“

15-aastane tüdruk Tõrvast

Taaskord saab kinnitust tõsiasi, et **maapiirkondades on laste ja noorte huvitegevuse võimalused väiksemad.**

„Noortele rohkem kohti ka maakohtades, kus olla, rohkem tegevusi.“

16-aastane tüdruk Laekverest

„Oleks maakohas noortele mõni ringki, saaks kuskil oma arvamust avaldada.“

10-aastane tüdruk Lehtsest

Venekeelsetelt lastelt tuli mitmeid ettepanekuid, et kodukohas oleks tasuta vaba-aja veetmise ja huvitegevuse võimalusi. Eestikeelsed lapsed ei märkinud kordagi oma vastustes, et vaba-aja veetmise võimalused (sh ringid) peaksid olema tasuta.

„Korraldada veelgi rohkem huvitavaid üritusi vabas õhus, st seal, kus oleks võimalik omandada mingeid uusi teadmisi, ning et need tegevused ei oleks kallid.“

18-aastane tüdruk Tallinnast

Koostöös peitub jõud. Lapsed ja noored tunnevad end rohkem kaasatuna, kui neil antakse võimalus osaleda protsessis alates algusest. Mitu vastajat rõhutab, et **oluline on laste ja noorte kaasamine ürituste korraldamisel.**

„Võiks teha üritusi, kus on meeskonnatöö oluline.“

12-aastane tüdruk Roelast

„Võiks olla rohkem selliseid üritusi kus saavad noored osaleda vabatahtlikult mitte nagu koolis on üritused, et kas võtad osa või lased üle. Aga siis kui korraldataks selline üritus mille korraldamisel on kuulatud ka teiste noorte arvamusi, ehk siis mitte väikeses ringis tehtud otsused vaid tuleks kuulata ka seda mis teistele meeldib ja teha selline üritus kus on kõigi arvamusi kuulatud, sinna tuleks küll paljud kohale ja muidugi võiks rohkem üritusi reklaamida, sest paljud üritused on tehtud nii, et mõneni polegi teave jõudnud.“

14- aastane tüdruk Haanjast

KOKKUVÕTE

Kokkuvõtte kohalikud omavalitsused kaasajatena

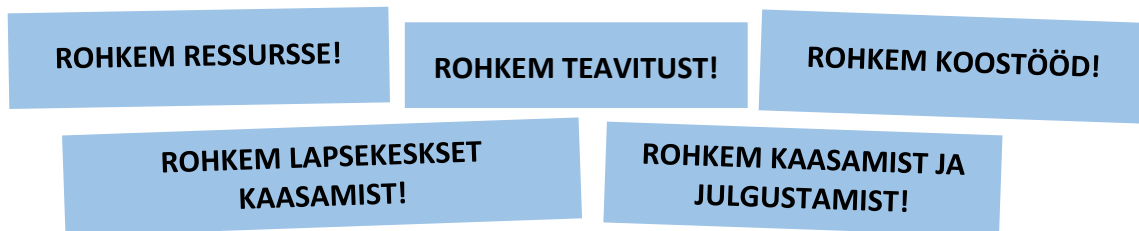
Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit poolt 2006. ja 2013. aastal omavalitsustele korraldatud küsitlustega saab käesoleva küsitluse põhjal teha omavalitsuste kui kaasajate osas järgnevad tähelepanekud:

- Kasvanud on omavalitsuste osakaal, kes kasutavad laste ja noorte kaasamise alusena omavalitsuse poolt vastu võetud dokumenti.
- Kui vaba aja ja koolielu osas on jäänud omavalitsuse aktiivsus laste ja noorte küsitlemisel suhteliselt samale tasemele, siis oluliselt vähem selgitatakse laste ja noorte arvamust välja kohaliku kultuurielu, keskkonna ning kohaliku transpordi küsimustes.
- Suurenenud on küsimustike kasutamise tendents, samuti korraldavad omavalitsused rohkem loominguilisi konkursse laste ja noorte arvamuse välja selgitamiseks. Suurenenud on ka otsene suhtlus omavalitsuste ja laste ning noorte vahel, st toimub rohkem ühiseid arutelusid ja kohtumisi peredega.
- Omavalitsuste tasandil on tõusnud laste ja noorte kaasamise erinevate vormide kasutamine. Lisaks sellele, et on suurenenud laste ja noorte kaasamine laste/noorte organisatsioonide ja õpilasesinduste kaudu, on suurenenud ka otsene kaasamine – nii individuaalselt laste poole pöördudes kui ka laste kaasamine perede kaudu.
- Omavalitsused on muutunud laste ja noorte kaasamise algatamise osas aktiivsemaks. Pooltel juhtudel on algatus ühine või on teinud algatuse kaasamiseks lapsed ja noored ise, kelle aktiivsus nende arvamuse väljaselgitamise algatamiseks on küll mõnevõrra vähenenud.
- Suurenenud on omavalitsuste kaasamispraktika tendents kõikides vanusegruppides, sh kaasavad omavalitsused oluliselt enam algkooliealisi ja eelkooliealisi lapsi.
- Mõnevõrra on suurenenud omavalitsuste osakaal, kes lapsi arengukavade koostamise protsessi kaasavad. Siiski kolmandik küsitlusele vastanud omavalitsustest kinnitavad, et nad ei ole lapsi arengukavade koostamise protsessi kaasanud. Ligi kaks kolmandikku vastanud omavalitsustest kaasab enda kinnitusel lapsi ja noori iga-aastaste tegevuskavade koostamisesse (sh kooli, noortekeskuse tegevuskava). Enamasti tehakse seda koolide või noortekeskuste kaudu. Ligi kaks kolmandikku vastajatest kinnitas, et on kaasanud lapsi ja noori valdkondlike eelarvete (nt noorsootöö) koostamisesse.
- Mõningal määral on kasvanud omavalitsuste osakaal, kes küsib laste arvamust kaasamise meetodite sobivuse osas.
- Kasvanud on omavalitsuste osakaal, kes kinnitavad, et juhul, kui nad on lapsi/noori kaasanud, siis nad on alati (35%) või mõnikord (65%) arvestanud nende arvamusega.
- Vähenenud on paraku omavalitsuste osakaal, kes küsivad lastelt ja noortelt tugisidet nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest.
- Suurenenud on omavalitsuste osakaal, kelle koduleht on omavalitsuse kinnitusel lapsesõbralik.
- Omavalitsused eelistavad senisest enam otsesuhtlust nii laste ja noortega, kui ka noorsootöötajate ja õpetajate ning allasutuste juhtidega, et laste ja noorte huvisid välja

selgitada ning neile infot jagada. Populaarseimad kanalid, mida omavalitsused kasutavad lastega ja noortega suhtluseks ning info jagamiseks on Facebook ja sotsiaalmeedia tervikuna, aga ka omavalitsuse veebileht. Palju kasutatakse informeerimisel kooli ja noortekeskuste abi.

- Suurenenud on omavalitsuste osakaal, kes kinnitavad, et laste kaasamist toetavaid materjale ei ole piisavalt. Käesoleva küsitluse raames uuriti esmakordselt ka venekeelsete materjalide kättesaadavust. Venekeelsete materjalide kättesaadavust peab ebapiisavaks üle kolmandiku vastanud omavalitsustest. Võttes arvesse, et omavalitsuste aktiivsus laste kaasamisel on suurenenud, toetab käesolev tendents seisukohta, et omavalitsused soovivad lapsi teadlikumalt ja mõtestatult kaasata.

Omavalitsuste ettepanekud märksõnumitena kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta

Kokkuvõtte lapsed ja noored osalejatena

Võrreldes MTÜ Lastekaitse Liit poolt 2013. aastal lastele ja noortele korraldatud küsitlustega saab käesoleva küsitluse põhjal teha järgnevad kokkuvõtavad tähelepanekud:

- Küsitluses osalenud lastest ja noortest on 63% teadlikud oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises. Vene keelt emakeelena rääkivad lapsed on oma õigusest kohaliku elu korralduse osas arvamust avaldada teadlikumad.
- Sarnaselt 2013. aasta küsitlusele on pooled vastanutest kuulnud koolis oma õigusest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamise kohta. Venekeelsed lapsed on võrreldes eestikeelsete laste ja noortega saanud rohkem infot kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida koolist ja kodust. Käesoleva küsitluse tulemused kinnitavad taaskord, et lapse õigusi tervikuna on vaja koolis senisest enam käsitleda.
- Vähenenud on noorteorganisatsioonide ja noortekeskuste osakaal laste ja noorte infokanalina, aga ka aktiivsus laste ja noorte küsitlemisel seoses kohaliku elu korraldamisega. Kodukoha kohaliku omavalitsuse vähesele aktiivsusele (või siis oskamatusel) teavitada lapsi ja noori oma õigustest avaldada arvamust kohaliku elu korraldamises viitab asjaolu, et ainult 6% küsimustikule vastanud last või noort mainis infokanalina omavalitsust.
- Mõnevõrra on vähenenud laste ja noorte valmisolek kohaliku elu korraldamises kaasa rääkida. Küsitlusele vastanud lastest ja noortest 45% soovivad, et nende arvamust kohaliku elu korraldamise osas küsitakse. Soov kaasatuks saada on suurem venekeelsetel lastel ja noortel.
- Koolide aktiivsus laste ja noorte arvamuse väljaselgitamisel on mõnevõrra vähenenud. Eestikeelsed koolid küsivad rohkem laste arvamust kohaliku elu korralduse osas, samas kui venekeelsed koolid jagavad lastele ja noortele antud teema osas rohkem infot.
- Kasvanud on erinevate kanalite ja viiside kasutamine laste ja noorte arvamuse selgitamisel kohaliku elu korraldamise küsimustes. Sama kinnitasid ka omavalitsuste küsitluse tulemused. Populaarseim on endiselt interneti teel laste ja noorte kaasamine. Suurenenud on ka otsesuhtlus, mida näitas ka omavalitsuste küsitlus.
- Vähenenud laste ja noorte osakaal, kes on avaldanud oma arvamust kohaliku elu korraldamise osas (2013 - 65%, 2017 - 54%). Venekeelsed lapsed on aktiivsemad oma arvamuse avaldamises. Tulemused kinnitavad p. 2.3. ilmnenud tendentsi, et vähenenud on laste soov kohaliku elu korralduse osas kaasa rääkida.
- Laste ja noorte vastused kaasamise valdkondade osas peegeldavad samu tendentsi, mis ilmnisid omavalitsustele suunatud küsitlusest (vt p. 1.2.). Kui vaba aja ja koolielu osas on omavalitsuse aktiivsus laste ja noorte küsitlemisel võrreldes 2013. aastaga mõningal määral vähenenud, siis oluliselt vähem küsitakse laste ja noorte arvamusi kohaliku kultuurielu, keskkonna ning kohaliku transpordi küsimustes.
- Ligi kolmandik vastajatest tõdes, et nende arvamust ei ole kohaliku elu korraldamises arvesse võetud (põhjus: ei ole küsitud, ei ole tagasisidet antud). Venekeelsetes koolides arvestatakse laste arvamusega laste ja noorte hinnangul veidi rohkem kui eestikeelsetes koolides. Vähenenud on laste ja noorte arvamusega arvestamine nii noortekeskustes kui ka noorteorganisatsioonides.
- Küsitluses osalenud lastest ja noortest 5% kinnitab, et nende arvamusega on kohaliku

elu korraldamisel alati arvestatud, 22% vastanutest tõdeb, et nende arvamust on arvestatud enamasti.

- Vähenenud on omavalitsuste aktiivsus tagasisidestamisel. Juhul kui küsida laste ja noorte arvamust, on kindlasti vaja anda neile ka tagasisidet, kas nende arvamust on arvesse võetud, või põhjendada, miks nende arvamust arvesse ei võetud.
- Sõltumata emakeelest eelistavad lapsed ja noored pigem ankeete ja küsimustikke kui arutelu-vormis arvamuse selgitamist. Samas soovivad nad oma arvamust avaldada ka küsitluses kohaliku omavalitsuse kodulehel või Facebooki kaudu. Arutelude puhul eelistavad lapsed ja noored vestlusringi koolis.
- Ligi neljandik vastajatest tõdes, et nende kodukohas laste ja noortega seotud organisatsioone ei ole või nad ei ole teadlikud organisatsioonide tegevusest. Seega peaksid kohalikul tasandil tegutsevad laste ja noortega seotud organisatsioonid ennast rohkem nähtavamaks tegema ja oma tegevust kohalikul tasandil senisest enam tutvustama.
- Lapsed ja noored leiavad/saavad kõige rohkem infot kodukohas toimuva kohta koolist ja Facebookist, suurenenud on interneti foorumite osakaal infoallikana. Langenud on laste ja noorte poolt kohaliku omavalitsuse kodulehe külastamise tendents, kui ka osakaal infoallikana (nt 71% küsimustikule vastanud vene keelt kõnelevatest lastest ja noortest ei ole oma kodukoha kodulehte külastanud). Eelnev kinnitab taaskord, et omavalitsused peavad oma koduleheküljed (soovitavalt koos laste ja noortega) üle vaatama, et muuta need lastele ning noortele atraktiivsemaks.
- Laste teadlikkuse tase ÜRO lapse õiguste konventsioonist on mõnevõrra vähenenud, kolmandik küsitluses osalenud lastest ja noortest kinnitas, et on konventsioonist teadlikud. Seega on senisest enam on ühiskonnas vaja teha lapse õiguste alast teavitustööd (sh vene keeles), ning tutvustada lastele ja noortele lapse õiguste konventsiooni, kui rahvusvaheliselt tunnustatud lapse õigusi koondavat dokumenti, erinevatel viisidel ja vormides.
- Lapsed ja noored soovivad, et nende ettepanekuid võetakse kuulda ja arvesse. Mitmed vastajad rõhutavad, et kui laste ja noorte arvamust ning ettepanekuid rohkem kuulataks, osaleksid lapsed ka rohkem.

Laste ja noorte ettepanekud märksõnumitena kohalikul tasandil laste ja noorte kaasamise kohta

LISAD

Kohalike omavalitsuste küsimustik

Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides

Lugupeetud omavalitsuse esindaja!

ÜRO Lapse õiguste konventsiooni artikkel 12 annab lastele õiguse oma seisukohtade väljendamiseks ning kohustab osalisriike võimaldama lastel arvamuse avaldamist neid puudutavates küsimustes ning arvestama nende arvamusega.

Valdkonna kaardistamiseks ja omavalitsuste töö tõhustamiseks viib MTÜ Lastekaitse Liit läbi kordusuuringu „Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides”. Uuringu eesmärk on analüüsida laste osaluse võimalusi ja kaasatust omavalitsustes ning jälgida muutust võrreldes 2013 aastaga.

Uuringu eesmärgiks on leida ja levitada häid praktikaid ning tunnustada lapsesõbralikke omavalitsusi. Palume vastata valikvastustega ankeetküsitlusele igapäevasest töökogemusest lähtuvalt.

Kogutud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ainult uurimuslikel eesmärkidel. Andmeid ei edastata kolmandatele isikutele (va näited headest praktikatest).

Oleme väga tänulikud aja ja panuse eest.

MTÜ Lastekaitse Liit

Omavalitsuse nimi:

KÜSIMUSTIK

1. Mille alusel kaasatakse Teie kohalikus omavalitsuses lapsi nende arvamuste välja selgitamiseks?

- omavalitsuse poolt vastu võetud dokument
- kokkuleppeline tava
- muu (palun täpsustage)

2. Millistes valdkondades olete kohalikus omavalitsuses välja selgitanud laste arvamused? (võimalik mitu varianti)

- koolielu
- kohalik kultuurielu
- kohalik transport
- vaba aeg
- keskkond
- muu (palun täpsustage)

3. Millised on olnud meetodid, mida olete kasutanud laste arvamuse välja selgitamiseks? (võimalik mitu varianti)

- ühised arutelud omavalitsuse ametnike, volikogu liikmete ja laste vahel
- küsimustik laste arvamuste välja selgitamiseks (nt koolis, noortekeskuses jne)
- kohtumised lastega peredega
- loomingulised konkursid (joonistusvõistlused, esseekonkursid jne)
- muu (palun täpsustage)

4. Millises vormis/kuidas olete lapsi kaasanud? (võimalik mitu varianti)

- individuaalselt laste poole pöördunud
- laste/noorte organisatsioonide kaudu

- õpilasesinduste kaudu
- perede kaudu
- kooli kaudu
- muu (palun täpsustage)

5. Kelle poolt on tulnud algatus laste kaasamiseks? (võimalik mitu varianti)

- Omavalitsus
- Lapsevanemad
- Lapsed
- ühine algatus

6. Millises vanuses lapsi olete kaasanud? (võimalik mitu varianti)

- eelkooliealised lapsed
- algkooliealised lapsed
- põhikooliealised lapsed
- keskkooliealised lapsed

7. Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse arengukavade koostamisesse, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

8. Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse iga-aastaste tegevuskavade koostamisesse, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

9. Kui olete kaasanud lapsi omavalitsuse iga-aastaste valdkonna (nt noorsootöö) eelarve koostamisesse, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

10. Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/arvamust kaasamise meetodite sobivusest, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

11. Juhul, kui olete lapsi/noori kaasanud, kas siis olete arvestanud nende arvamusega?

- Alati
- Mõnikord
- Mitte kunagi

12. Kui olete lastelt saanud tagasisidet edaspidises töös arvestanud, kirjeldage palun mil viisil olete seda teinud.

13. Kui olete lastelt küsinud tagasisidet/rahulolu nende poolt edastatud arvamuste ja ideede arvesse võtmisest, palun kirjeldage mil viisil olete seda teinud.

14. Kas teil on olemas ja kas olete mõelnud lapsesõbraliku kodulehe loomisele?

- Jah, on olemas
- Ei, ei ole olemas
- Plaanime muuta kodulehte lapsesõbralikumaks

15. Milliseid infokanaleid kasutate noortega suhtlemiseks ja neile info jagamiseks?

16. Kas laste kaasamist toetavat eestikeelseid materjale on piisavalt? Kas olete rahul materjalide kättesaadavusega?

- Jah, on piisavalt
- Ei, ei ole piisavalt
- Muu

17. Kas laste kaasamist toetavat venekeelseid materjale on piisavalt? Kas olete rahul materjalide kättesaadavusega?

- Jah, on piisavalt
- Ei, ei ole piisavalt
- Muu

18. Märkused, ettepanekud kohalikul tasandil laste kaasamise kohta

Täname vastuste eest ning anname tulemuste osas tagasisidet Lastekaitse Liidu kodulehel
<http://www.lastekaitseliit.ee/lapse6igused/laste-ja-noorte-kaasamine/> septembris 2017!

MTÜ Lastekaitse Liit

Laste küsimustik

Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides

Igal lapsel on õigus avaldada oma arvamust igas teda puudutavas küsimuses (ÜRO lapse õiguste konventsioon, artikkel 12)

Kas Sa tead, et Sul on õigus oma arvamust avaldada? ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohaselt peavad täiskasvanud Sind puudutavates asjades Sinu arvamust küsima ja selle ära kuulama. MTÜ Lastekaitse Liit soovib teada saada, kas ja kuidas on Sinu kodukohas - linnas/vallas Sinult arvamust küsitud ja seda arvesse võetud. Selleks palume Sul täita antud küsimustik. Seda küsimustikku täites, aitad muuta laste arvamuse täiskasvanute jaoks kuuldavamaks.

Märgi endale sobiv vastus. Mõnele küsimusele võid valida mitu varianti!

Ära pelga vastata, küsimustik on anonüümne. Kogutud andmeid kasutatakse üldistatud kujul ainult uurimuslikel eesmärkidel. Andmeid ei edastata kolmandatele isikutele.

Poiss

Vanus:

Tüdruk

Kool:

1. Kas Sa tead, et Sul on õigus avaldada oma arvamust kohaliku elu (valla/linna) korraldamises?

- jah
- ei

2. Kus on Sulle sellest räägitud? (võid valida mitu vastust)

- kodus
- koolis
- sõprade seas
- noortekeskuses
- noorteorganisatsioonides
- kodukoha kohalikus omavalitsuses (linnas/vallas)
- muu (palun täpsusta) .....
- ei ole räägitud

3. Kas Sa tahaksid, et Sinu arvamust küsitakse kohaliku elu korraldamise kohta?

- jah
- ei
- ei oska öelda

4. Kui Sinu arvamust on küsitud, siis kes küsis? (võid valida mitu vastust)

- kool
- linnavalitsus/vallavalitsus
- noortekeskus
- noorteorganisatsioon (märgi milline)
- muu (palun täpsusta) .....
- olen ise ilma küsimata oma arvamust avaldanud (palun täpsusta mil viisil) .....

5. Kuidas on Sinu arvamust küsitud (mitu võimalikku vastust)?

- internetis
- avalik arutelu
- posti teel
- koolis jagatud paberankeet
- muu (palun täpsusta).....

6. Kui Sinult on küsitud arvamust kohaliku elu korraldamise osas, kas Sa:

- oled öelnud oma arvamust
- ei ole öelnud
- ei huvita

7. Kas oled täitnud Sinu kodukoha kohta käivat ankeeti/küsimustikku/ või osalenud avalikus arutelus järgmistes valdkondades? (võid märkida mitu varianti)

- koolielu
- kohalik kultuurielu (kontserdid, üritused jne)
- kohalik transport
- vaba aeg
- keskkond
- muu (palun täpsusta) .....

8. Kas Sinu kodukohas (vallas/linnas), kus Sa elad, on küsitud Sinu arvamust järgmistel teemadel? (võid märkida mitu varianti)

- mänguväljaku ehitamisel
- kodu ümbruse kujundamisel
- noortekeskuse ehitamisel
- noorte poliitika kujundamisel
- muu (palun täpsusta) .....

9. Kus on Sinu arvamust arvesse võetud? (võid märkida mitu varianti)

- koolis
- linnavalitsuses, vallavalitsuses
- noortekeskuses
- noorteorganisatsioonides
- muu (palun täpsusta) .....

10. Kui tihti Sinu arvamusega on arvestatud?

- alati
- enamasti
- vahel
- mitte kunagi
- ei oska öelda

11. Kui Sinu arvamust on küsitud, kas Sulle on tagasisidet antud, et Sinu arvamust on arvestatud?

- jah
- ei

12. Millisel viisil Sa tahaksid oma arvamust kohaliku elu korraldamise kohta avaldada?

- küsitlus kohaliku omavalitsuse kodulehel
- ankeetküsitlus üritustel
- küsimustik koolis
- vestlusring kohalikus omavalitsuses
- vestlusring koolis
- kohaliku omavalitsuse juures tegutseva noorte volikogu (noortekogu) kaudu
- noorteorganisatsiooni kaudu
- Facebooki kaudu (sh kohaliku omavalitsuse Facebooki lehe kaudu)
- muu (palun täpsusta) .....

13. Millised organisatsioonid tegutsevad Sinu kodukohas?

- noortekogu
- noortevolikogu
- kohalik väitlusklubi
- kohalik õpilasesindus

- skaudid, gaidid jt
- muu (palun täpsusta) .....

14. Kust Sa leiad/otsid tavaliselt infot Sinu kodukohas (linnas/vallas) toimuva kohta?

- Facebookist
- linna/valla koduleheküljelt
- interneti foorumitest
- koolist
- noortekeskusest
- muu (palun täpsusta) .....

15. Kas Sa oled külastanud oma kodukoha (linna/valla) kodulehekülge?

- jah
- ei

16. Kas oled kuulnud ÜRO lapse õiguste konventsioonist?

- jah
- ei

17. Sinu ettepanekud laste ja noorte kaasamise ja osalemise edendamiseks:

.....

Täname Sind vastuste eest ning anname tulemuste osas tagasisidet Lastekaitse Liidu kodulehel www.lastekaitseliit.ee septembris 2017!

Анкета о вовлечении и участии детей!

У каждого ребёнка есть право выразить своё мнение особенно если речь идёт о вопросах, имеющих к нему непосредственное отношение (Конвенция по правам ребёнка ООН, статья 12)

Ты знаешь, что у тебя есть право выражать своё мнение? В конвенции по правам ребёнка ООН записано, что взрослые должны интересоваться и учитывать твоё мнение по вопросам, имеющим непосредственное отношение к тебе. HRO Эстонский союз защиты детей (MTÜ Lastekaitse Liit) хотел бы знать, не только интересуются ли твоим мнением и как вообще это происходит, но и принимают ли его во внимание. Для этого мы предлагаем тебе ответить на вопросы данного опросного листа. Таким образом, ты сможешь донести голос ребёнка и молодого человека до взрослых.

Отметь подходящий ответ. Вариантов ответа на некоторые вопросы может быть несколько! Не бойся говорить правду, опрос анонимный.

Мальчик

Возраст:

Девочка

школа:

1. Знаешь ли ты, что у тебя есть право выразить своё мнение по вопросам, связанным с организацией жизни на местах (в волости/городе)?

- да
- нет

2. Где тебе об этом рассказали? (можно выбрать несколько вариантов)

- дома
- в школе
- узнал от друзей
- узнал в молодёжном центре
- узнал у сотрудников молодёжных организаций
- узнал в органах местного самоуправления (города/волости)
- другое (уточни) .....
- не рассказывали

3. Хотел бы ты, чтобы твоим мнением интересовались при организации жизни на местах?

- да
- нет
- не могу ответить

4. Если будут интересоваться твоим мнением, кто будет к тебе обращаться? (можно выбрать несколько вариантов)

- школа
- органы городского/волостного самоуправлений
- молодёжный центр
- молодёжная организация (укажи какая именно)
- другое (уточни) .....
- я сам выражаю своё мнение даже если ко мне не обращались (укажи, каким образом ты это делаешь) .....

5. Как к тебе обращаются чтобы узнать твоё мнение (возможны несколько вариантов ответа)?

- по интернету
- открытая дискуссия
- по почте
- в школе раздавали анкеты
- другое (укажи).....

6. Если к тебе обратятся, чтобы узнать твоё мнение об организации жизни на местах, ты:

- Выразишь своё мнение
- Не выразишь своё мнение
- Тебе это не интересно

7. Заполнял ли ты анкеты/опросные листы, связанные с вопросами организации жизни на местах или участвовал ли в открытых дебатах по вопросам связанным со следующими областями жизни? (можно отметить несколько вариантов)

- События школьной жизни
- События культурной жизни на местах (концерты, мероприятия и другое)
- Местный общественный транспорт
- Организация досуга
- Окружающая среда
- Другое (укажи) .....

8. Интересовались ли твоим мнением по следующим вопросам в том месте (волости/городе) где ты живёшь? (можно отметить несколько вариантов)

- Оборудование игровых площадок для детей
- Обустройство территории вокруг жилых домов
- Строительство молодёжного центра
- Формирование молодёжной политики
- Другое (укажи) .....

9. Где прислушались к твоему мнению? (можно отметить несколько вариантов)

- В школе
- В органах местного, волостного самоуправления
- В молодёжном центре
- В молодёжной организации
- Другое (укажи).....

10. Как часто прислушивались к твоему мнению?

- Всегда
- В большинстве случаев
- Иногда
- Никогда
- Затрудняюсь ответить

11. Если интересовались твоим мнением, давали ли тебе обратную связь о том, было ли твоё мнение учтено?

- да
- нет

12. Каким способом ты хотел бы доносить своё мнение об организации жизни на местах?

- опросный лист на домашней странице органов местного самоуправления
- заполнение анкет на месте проведения мероприятий
- опросный лист в школе
- дискуссионный круг при органах местного самоуправления
- дискуссионный круг в школе
- через действующий при органах местного самоуправления молодёжный парламент (совет)
- через молодёжные организации
- через социальную сеть Facebook (также через страничку органов местного самоуправления в социальной сети Facebook)
- Другое (укажи).....

13. Какие организации действуют там, где ты живёшь?

- молодёжный совет
- молодёжный парламент
- местный дискуссионный клуб
- местное ученическое представительство
- скауты, гайды и другие
- Другое (укажи).....

14. Откуда ты получаешь информацию о происходящем в твоём городе или волости?

- из социальной сети Facebook
- на домашней странице города/волости
- на форумах в интернете
- в школе
- в молодёжном центре
- Другое
(укажи).....

15. Ты заходишь на домашнюю страницу своего города/волости?

- да
- нет

16. Ты слышал о конвенции по правам ребёнка ООН?

- да
- нет

17. Твои предложения о том, как необходимо развивать возможности вовлечения и участия детей и молодёжи:

.....

Благодарим тебя за участие и обязательно

SOOVITUSLIKUD MATERJALID

Kaasamist ja osalust käsitlevad uuringud

- Targalt internetis õpilaste küsitlusest. Tulemuste kokkuvõte. MTÜ Lastekaitse Liit, 2016
- Lapse osalemine pereelus. Kokkuvõte uuringust. MTÜ Lastekaitse Liit, 2015
- Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahendi piloteerimine Eestis. Raport. MTÜ Lastekaitse Liit, 2015
- Noorteseire aastaraamat 2014/2015: Erivajadustega noored. PRAXIS, 2016
- Laste ja noorte osalus ja kaasamine koolis. Kokkuvõte uuringust. MTÜ Lastekaitse Liit, 2014
- Laste osaluse toetamine ja kaasamine otsustusprotsessides. Uuringu kokkuvõte. MTÜ Lastekaitse Liit, 2013
- Lapse õiguste ja vanemluse monitooringu kokkuvõte. Õiguskantsleri Kantselei 2012
- Kaasamine otsustustegemise protsessi. PRAXIS, 2004
- Kodanike ühendused ja kodanike kaasamine Eesti kohalikes omavalitsustes. Siseministerium

Kaasamist ja osalust käsitlevad käsiraamatud, juhendid

- Euroopa Nõukogu laste osaluse hindamisvahend. Euroopa Nõukogu, 2013
- Noorte kaasamine ja osalus. Käsiraamat. Eesti Noorteühenduste Liit, 2012
- Kaasava planeerimise juhend (kodanikeühendustele ja kohalikele omavalitsustele). KÜSK, 2012
- Kaasamine avalikus sektoris ja vabakonnas EMSL, 2014

Kaasamist ja osalust käsitlevad teised temaatilised materjalid

- UNICEF-i lapse õiguste põhised ja lapsesõbraliku kooli tunnused
- Kaasamise hea tava. EMSL, 2012
- Kuidas saavad lapsed ja noored osaleda otsuste tegemise protsessis Euroopa ja rahvusvahelisel tasandil. "Ütlen ja osalen" projekti materjalid. MTÜ Lastekaitse Liit, 2011
- Laste kaasamine kui demokraatia. Tallinna Ülikooli teemaleht.
- ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr. 12 (2009) lapse õigus olla ära kuulatud

Laste kaasamise ja osaluse head näited

- Laste ja noorte kaasamise projekti „Lapse hääl!“ näitel. MTÜ Lastekaitse Liit, 2015
- Veeriku piirkonna laste ja noorte kaasamine uue mänguväljaku projekteerimisel. 2009
- Noorte kaasamise terviseedendusse (lühiväljaanded)
- Funky Dragon projekt (inglise keeles)

Kasulikud temaatilised materjalid inglise keeles

- Animations Democracy and Human Rights in School, 2014

Recommendation on the participation of children and young people under the age of 18. Council of Europe, 2012

Every Child's Right To Be Heard. A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No.12. Save the Children, UNICEF, 2011

Governance fit for Children .To what extent have the general measures of implementation of the UNCRC been realised in five European countries. Save the Children, 2011

A Handbook on Child Participation in Parliament, UNICEF, 2011

Together with children – for children: a guide for NGOs accompanying children in CRC reporting (for adults), NGO Group for the Convention on the Rights of the Child, 2011

Nordic Study on Child Rights to Participate 2009-2010. UNICEF

Manual on human rights education for children. Council of Europe, 2008

Child Friendly Schools Manual. UNICEF, 2006

The article 15 – Introduction to the Resource Kit, CERG

FACT SHEET: The right to participation. UNICEF

Taking Young People Seriously. Set of different handbooks. Youth Affairs Council Victoria homepage

Kasulikud tematilised materjalid soome keeles

Yhteis pohjoismainen tutkimus Lapsen oikeudesta osallistua 2009-2010. UNICEF

Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toiminta kulttuurissa. J.H. Leinonen, 2010

Yhteistä kieltäetsimässä. Pienten lasten osallisuuden lisäämisestä vesiprojektissa. 2000

Suojeltu lapsuus? Raportti Lapsuudentutkimuksen päiviltä 2011